

Natuur- en Vogelwacht Culemborg

Hak-al

februari 2017 - jaargang 43 - nr 1

- *De kleine zilverreiger*
- *Kinderpagina*
- *Hemelvaartkamp 2016 Midden-Limburg*
- *Jaarverslag NVWC 2016*

Het Oortdeel

Louis van Oort

Lvanoort@planet.nl

Het grootste jaar

We hebben een bijzonder jaar achter de rug. Een jaar met, laat ik het subtiel zeggen, ronduit wereldschokkende gebeurtenissen. Ingrijpende ontwikkelingen die niet alleen de opiniepeilers niet hadden zien aankomen. Ik noem een Brexit, de verkiezing van Trump, het floppen van La Familia. Van die dingen.

Maar 2017 was ook het jaar van een world event dat je wél had kunnen voorspellen, ook als je geen Jomanda heette. Ik doel op het wereldrecord verschillende vogelsoorten waarnemen in één jaar, een zogenaamd Biggest Year. Dat record was in 2015 al op ruim 6000 soorten gezet door de Amerikaan Noah Strycker. De Nederlander Arjan Dwarshuis had twee jaar eerder ook al zijn zinnen gezet op dat record en in 2016 zou hij daartoe werkelijk een poging gaan doen. Wat dat betreft kwam het perfect uit dat Strycker aan de vooravond van Dwarshuis' monstermissie een scherp doel had neergezet.

En een monstermissie werd het. Ga maar na: er zijn rond de 11.000 soorten op de wereld en Dwarshuis wilde er daarvan zo'n 7000 proberen waar te nemen. Dat kon maar op 1 manier: 366 dagen lang (het was een schrikkeljaar) iedere dag een Big Day houden. Iedere dag! Na de jaarlijkse NVWC Big Day in mei zijn we al helemaal gesloopt en moeten we een week bijkomen. En deze eind-twintiger zou dat dan een heel jaar moeten volhouden? Ja dus.

Al snel werd duidelijk dat Dwarshuis een soort kruising is van Arjan Brenkman on speed met een Amerikaanse evangelist: hij is zowel een zeer fanatieke, goede vogelaar die permanent in de zesde versnelling staat als iemand die een rotsvast optimisme aan een blijmoedige onverstoortbaarheid paart. Daarbij brengt hij ook nog eens een belangrijke boodschap: red bedreigde landschappen, overal ter wereld, en daarmee bedreigde vogel- en andere diersoorten. Dat was – naast natuurlijk een fantastische persoonlijke mijlpaal – het belangrijkste doel van de recordpoging van Dwarshuis.

Dat hij dat record zou pakken, was – zoals gezegd – al snel duidelijk. Waar hij ook kwam, hij zag of hoorde vrijwel al zijn doelsoorten. Een dag na de aardshok van Trumps verkiezing op 9 november zag hij in Costa Rica een jacana, waarmee hij Noah Strycker voorbij was. In de anderhalve maand die resteerde, tilde hij het totaal naar een ongelofelijke 6.833 soorten in één jaar. Een totaal dat nog kan groeien wanneer ondersoorten die hij heeft gezien soortstatus krijgen (inmiddels staat het al op 6.836).

Dwarshuis is nu een BV'er (bekende vogelaar), vooral dankzij Humberto Tan, die hem verschillende keren in zijn RTL Late Night-uitzending haalde en die dankzij Dwarshuis inmiddels zelf vogelaar is geworden.

Naast wereldwijde loftuitingen kreeg Dwarshuis ook de nodige kritiek. Met name over de enorme hoeveelheid CO₂ die door zijn talloze (vlieg)reizen naar en in 40 landen in de atmosfeer is terechtgekomen. Dat is natuurlijk ook wel terecht een gevoelig punt, waar Dwarshuis zich overigens van meet af aan zeer bewust van was. Ter compensatie zal hij niet rusten voordat hij 100.000 euro bij elkaar heeft geworven voor het internationale soortbeschermingsprogramma van Bird Life International.

“Als Dwarshuis niet als een dwaas de hele wereld had afgegraasd, had hij met zijn uitgespaarde vliegtickets meer overgehouden”, zei Volkskrant-columnist (en vogelaar) Jean-Pierre Geelen in een ouderwets zuur stukje over Arjans record. Maar dat vind ik te makkelijk. Dwarshuis heeft in een soort livereportage van een heel jaar talloze misstanden aan de kaak gesteld en voor een breed publiek inzichtelijk gemaakt. Dat is pure winst. Daarbij leverde hij weliswaar een bijdrage aan een andere indirecte bedreiging voor de leefwereld van vogels (opwarming van de aarde), maar bij natuurbescherming is het nu eenmaal vaak balanceren tussen verschillende kwaden.

Redenerend als Geelen zou je dan ook kunnen zeggen: stop met het maken van kranten. Met de kosten die dat met zich meebrengt, kun je immers heel wat kinderen van de hongerdood redden, corruptie bestrijden of andere misstanden aanpakken waar de krant zo gedreven verslag van doet.

Voor mij is Arjan Dwarshuis een held, die een record heeft neergezet dat mogelijk nooit meer gebroken wordt, geld en aandacht heeft gegenereerd voor bedreigde vogelsoorten én die het vogelen voor een veel breder publiek salonfähig heeft gemaakt. Dat scheelt mij bijvoorbeeld per verjaardag al een paar meewarige lachjes. Ook dat is pure winst.

Colofon

Voor vragen over de bezorging:
Loes Plaisier
0345 - 519 847

Redactieadres:
Gabrielle van Appeldoorn
e-mail: redactie@nwwc.nl

Eindredacteur:
Louis van Oort

Redactie:
Gabrielle van Appeldoorn
Caroline van der Laan
Berry Lucas

Webbeheer:
Jan Dirk Buizer

Uitgave:
Natuur- en Vogelwacht Culemborg
Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg

e-mail: post@nwwc.nl
website: www.nwwc.nl

Vormgeving:
Caroline van der Laan, Berry Lucas
e-mail: hakalopmaak@nwwc.nl

Druk:
Stichting MEO
Alkmaar

Oplage:
350 exemplaren

Distributie:
A. van de Berg, Y. en J. Bosma, Th. & A.
Boudewijn, J. Geven, G. Greve, J.J.
Geleedst, Y. Jakobs-Lammers, Jandirk
Kievit, L. v.d. Kooij, Jan Dirk Buizer/Mirjam
Melman, W. & C. Rubers, W. de Rooij, H.
v.d. Warenburg en F. Waroux.

Lidmaatschap:
Hak-al is een uitgave van de Natuur- en
Vogelwacht Culemborg en wordt gratis
onder haar leden verspreid.

Coverfoto: Kleine zilverreiger in de
Baarsenwaard. Foto: Jouke Altenburg

Achterzijde: Subadulte Jan-van-gent. Foto:
Jan Dirk Buizer

Nummer 2017-1

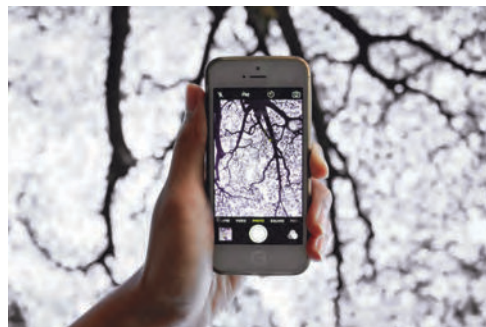
- 2** **Het Oordeel**
Het grootste jaar
- 4** **Opvallend veel kleine zilverreigers langs de Lek**
- 10** **Waarop foerageren kleine zilverreigers?**
- 12** **Om door een ringetje te halen**
Het ringen van jonge steenuilen
- 13** **Muizen vangen in de natuurtuin**
- 14** **Kinderpagina**
- 16** **NVWC kamp Midden-Limburg 4-8 mei 2016**
- 20** **De focus op ...**
De klusgroep
- 22** **Verslag Dagtocht Noordzee in oktober 2016**
- 24** **Goed gezien in 2016 tussen Lek & Linge**
- 26** **Jaarverslag NVWC 2016:**
26 Bestuur
29 Redactie
30 Vogelwerkgroep
34 Nestkastenwerkgroep
36 Insectenwerkgroep
40 Jeugdgroep
42 Knotwerkgroep
- 43** **Adressen en info**

NVWC Natuurfotowedstrijd - Natuur in de buurt

De NVWC organiseert in de periode van 1 april tot 1 oktober een fotowedstrijd met als thema: Natuur in de buurt. Fotografeer levende flora, fauna of het landschap, kenmerkend voor het gebied tussen Lek en Linge. Er zijn vier categorieën (onder voorbehoud):

- PUUR! Foto's die natuur en landschap laten zien zoals het werkelijk is;
- STAD! Foto's van de natuur in de stad Culemborg
- KUNST! Een categorie waarin de meest creatieve foto wordt bekroond; en
- KIDS! Een speciale categorie voor jeugd tot 16 jaar.

Meer informatie is vanaf 15 maart 2017 te vinden op www.nwwc.nl.

Opvallend hoge aantallen kleine zilverreigers langs de Lek

Hoe een mediterrane kustbewoner een jaarlijkse nazomergast langs de Lek werd

tekst en foto's door Jouke Altenburg

Kleine zilverreiger in vlucht (12 januari 2012)

De kleine zilverreiger Egretta garzetta is sinds 1998 van de (na)zomer tot diep in de herfst in het werkgebied van de NVWC te zien. Volgens de indeling van Brenkman & van Oort (2002) heeft de soort er inmiddels de status van jaarlijkse gast in (vrij) klein aantal. Uit de laatste vier jaren zijn zelfs nazomerwaarnemingen van meer dan tien exemplaren bekend. Dit voor het binnenland hoge aantal pleisteraars vormde de aanleiding om het historisch voorkomen van deze prachtige reiger voor dit rivierdeel te beschrijven.

Kleine zilverreigers zijn gebonden aan open water. Je zult ze niet in een weiland zien 'muizen', zoals een grote zilverreiger kan doen. Kleine zillies, zoals ik ze graag liefkozend noem, jagen - voornamelijk in hun eentje - op alles dat in het water beweegt. Kleefstra et al. (2009) meldt op basis van diverse bronnen over de voedselkeuze: 'de hoofdmoot van het voedsel bestaat uit kleine vis'. Gezamenlijk jagende vogels zijn eerder een tijdelijke samenschooling dan een echte groep (Cramp & Simmons 1977).

De kleine zilverreiger broedde voor het eerst in Nederland in de Oostvaardersplassen. De Nederlandse populatie kleine zilverreigers nam na 1994 (definitieve vestiging) toe, maar fluctueert als gevolg van strenge(re) winters, bijvoorbeeld die van 2009/2010. Tot op heden vormde 2008 het topjaar met zo'n 180 broedparen, voornamelijk in het Zeeuwse Deltagebied. Daarna daalde het aantal paren met 2012 als dieptepunt: 30-35 broedparen. De landelijke populatie werd voor 2015 op 50-60 territoria geschat (mond. med. Joost van Bruggen). Ondanks de recente zachte winters groeit de Nederlandse populatie dus nauwelijks.

De eerste waarneming van een kleine zilverreiger langs de Lek tussen Hagestein en Wijk bij Duurstede was van 28 tot en met 30 mei 1962 in de Beusichemse waard (van den Bergh et al. 1979). Pas 36 jaar later, op 28 juli 1998, werd de eerstvolgende kleine zilverreiger in de Steenwaard door Bram Rijkse waargenomen. Op 2 augustus 1998 zag Paul van Veen één exemplaar op de Telpost in de Redichemse waard (archief NVWC).

Van 1998 tot 2006 vonden grootschalige herinrichtingswerkzaamheden plaats in de uiterwaarden om de Lek meer ruimte te geven ten behoeve van waterveiligheid, natuurontwikkeling en recreatie. In de Beusichemse waard, Steenwaard, Baarsemwaard, Goilberdingerwaard en Everdingerwaard werden onder andere ondiepe waterpartijen met glooiende oevers gegraven: aantrekkelijk foerageergebied voor kleine zilverreigers. Daarnaast worden kleine zilverreigers de laatste jaren frequent foeragerend waargenomen op kribben en de rivierbanken waarvan de oever bekleed is met basaltblokken, zoals de noordoever van de Lek bij fort Honswijk.

Methode

De in dit artikel gebruikte gegevens zijn afkomstig uit twee bronnen. In de Everdingerwaard (Ut) ligt een slaapplek, waar naast grote zilverreigers in de (na-)zomer en herfst ook kleine zilverreigers overnachten. Vanaf het najaar van 2013 is deze slaapplek frequent volgens de richtlijnen geteld (Hornman et al. 2012). Na de ontdekking dat kleine zilverreigers al aan het

	2013	2014	2015	2016	totaal
januari		1			1
februari		2	1		3
maart			2		2
april					0
mei					0
juni			3		3
juli			3	5	8
augustus		3	3	8	14
september		6	6	3	15
oktober	4	8	1	6	19
november	4	5		2	11
december	5	4		2	11
# tellingen	13	29	19	26	87
# weekmaxima	8	21	14	15	58

a) De slaappleaats is in oktober 2015 diverse malen verstoord, o.a. door een visser en een mountainbiker (pers. obs.). De slaappleaats werd daarop dat jaar niet meer gebruikt.

Tabel 1: Telinspanning slaappleaats Everdingerwaard

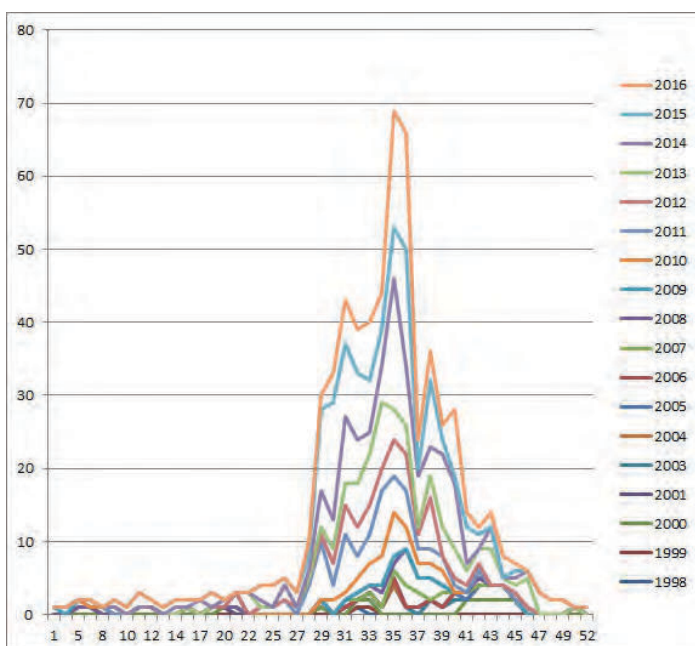
eind van het broedseizoen in het werkgebied verschijnen, is de startdatum vervroegd. In tabel 1 staat de telinspanning weergegeven.

Het bovengenoemde deel van de Lek maakt deel uit van / grenst direct aan het werkgebied van de NVWC. De NVWC houdt sinds de oprichting in 1975 een 'losse waarnemingenarchief' bij. De waarnemingen zijn in 2009 opgenomen in het databestand van www.nwc.waarneming.nl, dat sindsdien wordt aangevuld. Uit de data-export zijn voor een zo zuiver mogelijke vergelijking de kleine zilverreigerwaarnemingen met de aanduiding 'overvliegend' verwijderd. Op basis van de resterende records van terreingebonden vogels (N=1001) kon voor 193 weken in 18 jaren een maximum aantal tegelijkertijd waargenomen vogels worden afgeleid. Deze weekmaxima zijn weergegeven in tabel 2.

Tabel 2: Aantal weken per jaar (N=193) waarvoor een weekmaximum vastgesteld kon worden op basis van de gegevens in www.nwc.waarneming.nl

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
aantal weekmaxima	1	1	9	19	0	1	2	1	1	5	9	7	12	17	17	21	24	28	18

Figuur 1: Gecumuleerde weergave van de wekelijkse maximale groeps-grootte tussen 1998 en 2016 (bron: www.nwc.waarneming.nl). week 27 start 19 juni en week 44 eindigt 29 oktober (2016)

Resultaten

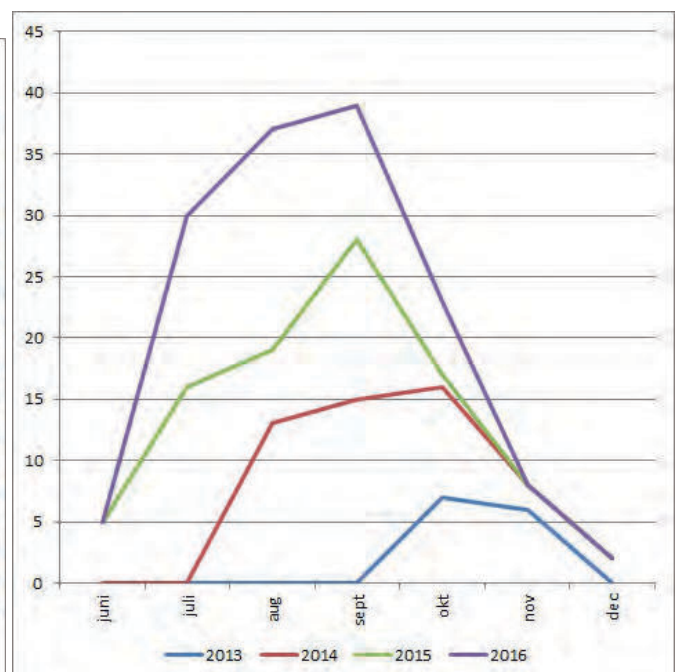
Voorkomen door het jaar

Uit figuur 1 valt in één oogopslag op te maken dat het voorkomen van de kleine zilverreiger in het werkgebied een brede piekperiode kent: de grootste aantallen worden gezien van week 26 (ca. 21 juni) tot met week 44 (ca. 29 oktober). De weken 34-35-36 (eind augustus) lijken er uit te springen als consistente topweken. Vanaf begin november worden nog nauwelijks kleine zilverreigers waargenomen in het werkgebied. Waarnemerseffecten in figuur 1 zijn niet uitgesloten: het betreft immers bewerkte 'losse' waarnemingen. Het is echter de inschatting dat (vrijwel) elke www.waarneming.nl-gebruiker in het binnenland waargenomen kleine zilverreigers zal invoeren, zeker hoge aantallen. Het merendeel van de regionale vogels wordt ten westen van de Veerweg Beusichem waargenomen: de meeste waarnemingen zijn gedaan in de Steenwaard (N=243) en Everdingerwaard (N=568). Er is een zeer klein aantal binnendijkse waarnemingen, o.a. zeven maal uit het Lage Veld bij Tricht.

Slaaplaatsstellingen

Slaaplaatsstellingen zijn een beproefde methode om buiten de broedtijd verspreid voorkomende en gezamenlijk overnachtende vogelsoorten te tellen (van den Bremer et al. 2008). De tellingen van de in de Everdingerwaard overnachtende kleine zilverreigers zijn niet altijd wekelijks uitgevoerd noch kon in alle jaren in dezelfde weken worden geteld. Vandaar dat een weergave per maand (figuur 2) de beste indruk geeft van het aantalsverloop in de (na-)zomer en het najaar. De jaarlijkse piek van de maandmaxima ligt duidelijk in de maanden juli, augustus en september. Figuur 2 suggereert een vervroeging van de piekaantallen, maar dit is een gevolg van het ontbreken van zomerse tellingen in de eerste twee teljaren. De jaarlijkse toename is wel reëel.

Figuur 2: Gecumuleerde weergave van de maandelijkse maximale groeps-grootte van 2013 t/m 2016 op basis van slaaplaatsstellingen in de Everdingerwaard

Langs de Lek liggen tussen Hagestein en de rivierkruising (bij Wijk bij Duurstede) nog andere zilverreigerslaapplaatsen: de Heul/Redichemse waard en de Moerbergse waard (Plasjes Pont Beusichem). Er is mij echter maar één waarneming bekend van een kleine zilverreiger op een andere slaapplaats: 1 exemplaar in de Moerbergse waard op 20-11-2014 (med. Sjerp Weima). Gezien deze eenmalige melding wordt vooralsnog aangenomen dat de Everdingenwaard de preferente slaapplaats voor deze soort langs dit deel van de Lek is.

Leeftijd en herkomst

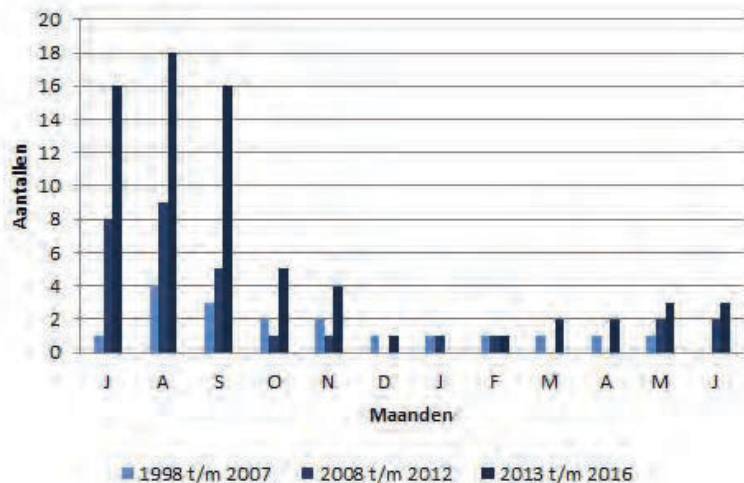
Het geringe lichtniveau en de flinke afstand (ca. 250 m) maken het lastig om tijdens een slaapplaatsstelling in de Everdingenwaard juveniele vogels van adulten te onderscheiden. Wel bestaat op basis van het aantal vogels met sierveren de indruk dat de in de (na-)zomer pleisterende vogels vooral volwassen vogels zijn. Over de herkomst van de kleine zilverreigers zijn evenmin goede gegevens beschikbaar. Een ervaren regionale vogelaar meldde me onlangs ooit een gekleurde exemplaar op de slaapplaats in Everdingen afgelezen te hebben. Hij had de aflezing echter niet genoteerd noch doorgegeven (mond. med. NN). Op 15-10-2016 werd tijdens een slaapplaatsstelling in de diepe schemer een exemplaar waargenomen met een gele kleuring aan de rechter tibia (=bovenbeen). Het was helaas veel te donker om de ringcode af te kunnen lezen (pers. obs.). Gele kleuringen kunnen zijn aangebracht in Nederland, maar ook in Spanje, Servië of Bulgarije (www.cr-birding.org).

Discussie

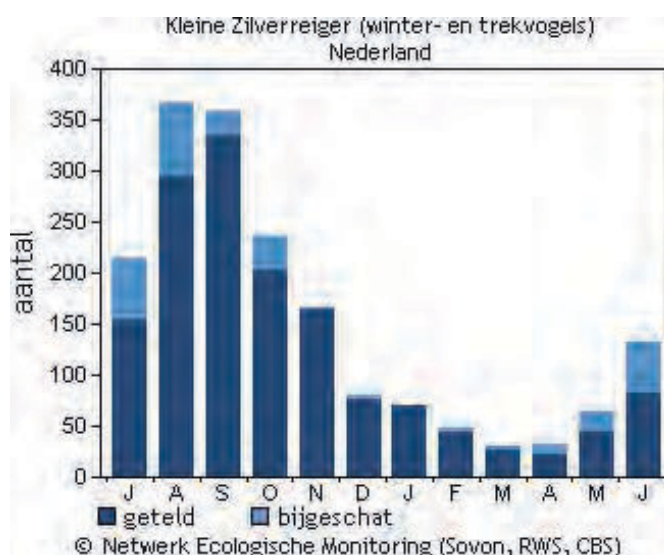
In deze paragraaf wordt eerst het regionale voorkomen verder geanalyseerd. Vervolgens worden de resultaten in het licht van Nederlandse gegevens geplaatst. De paragraaf besluit met een beschrijving van relevante Europese ontwikkelingen.

Het regionale voorkomen gegroepeerd in drie periodes

Door het project 'Ruimte voor de rivier' ontstond rond de eeuwwisseling in de Lekwaterwaarden veel pionierhabitat, met grote, ondiepe waterpartijen voorzien van glooiende oevers. Prachtig paai- en opgroeigebied voor vis. Er waren in de zomer en herfst van 2001 foeragerende kleine zilverreigers te zien, tot maximaal vier stuks bij elkaar. De aantallen kleine zilverreigers

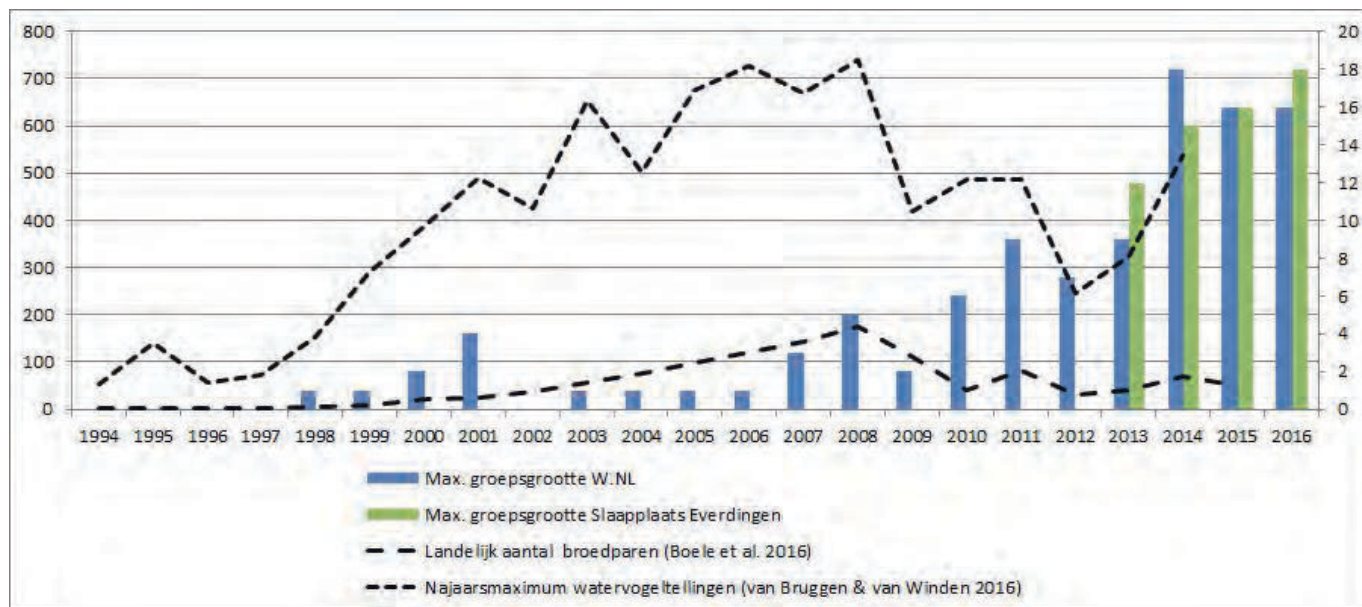

Figuur 3: Maandelijkse maximale groepsgrootte (1998-2016) in het NVWC-werkgebied, weergegeven voor drie periodes. Bron: www.nwc.waarneming.nl

Figuur 4: Aantallen kleine zilverreigers tijdens de maandelijkse watervogeltellingen (telseizoen 2009/2010 tot en met telseizoen 2013/2014). Bron: www.sovon.nl

Figuur 5: De maximale groepsgrootte per jaar uit www.nwc.waarneming.nl en de slaapplaatsstellingen (beide rechter-as) afgezet tegen de ontwikkeling van de Nederlandse broedvogelpopulatie (Boele et al. 2016) en de najaarsmaxima op basis van de watervogeltellingen (van Bruggen & van der Winden 2016) (beide linker-as)

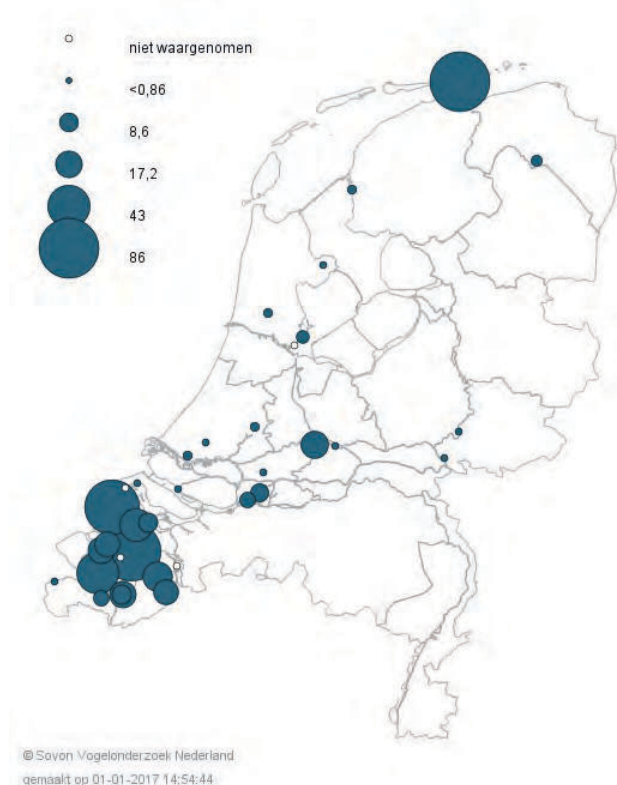

Het maximum aantal van 18 kleine zilverreigers (veelal onderin) en negen grote zilverreigers op de slaapplecht Everdingerwaard (14 augustus 2015)

daalden in de jaren 2003 tot en met 2007 naar slechts een enkel exemplaar. Vanaf 2008 weten de kleine zilverreigers de Lekuiterswaarden tussen Hagestein en Beusichem weer te vinden. Vanaf 2010 gaat het aantal tegelijkertijd aanwezige kleine zilverreigers echt omhoog: het aantal weken waarin de soort wordt gemeld neemt sterk toe (tabel 2) en de maximum aantallen uit de jaren 2000 en 2001 worden ruim overtroffen. Vanaf 2013 versterkt de toename verder: de aantallen komen in de dubbele cijfers. In figuur 3 staan de maximum aantallen per maand voor deze drie periodes weergegeven.

Figuur 6: Maximum voor de maanden juni tot en met oktober voor de jaren 2013 tot en met 2016 (Bron: Sovon - slaaplaatstellingen)

Verloop door het jaar

Het is interessant het regionale maandverloop van de periode 2013 tot en met 2016 (figuur 3) te vergelijken met het landelijke maandverloop (figuur 4). De regionale aantallen in juli pieken wat sterker dan landelijk. De hoge aantallen voor de maanden augustus en september komen mooi overeen. De regionale aantallen in oktober en november nemen - naar verhouding - sterker af dan de landelijke. Ook het regionale aantal voor de maand juni is naar verhouding laag. Dat is logisch, want de landelijke watervogeltellingen vinden deels in / nabij de broedgebieden van de kleine zilverreigers plaats (Zeeland, Waddeneilanden). De verplaatsingen na het broedseizoen (dispersie) moeten dan nog plaatsvinden.

De regionale ontwikkeling in Nederlands perspectief (aantallen)

Figuur 5 zet de lokale ontwikkeling van het maximale aantal tegelijkertijd in een jaar in het werkgebied waargenomen vogels af tegen het aantal Nederlandse territoria en het maximale aantal in het najaar waargenomen exemplaren.

Hier wordt zichtbaar dat de toename van de kleine zilverreiger langs de Lek tussen Hagestein en de Veerweg Beusichem niet parallel loopt met de ontwikkelingen in de Nederlandse broedvogelpopulatie. Sterker nog, de aantallen langs dit deel van de Lek nemen toe als de Nederlandse populatie zich juist op een laag niveau bevindt. Wanneer we kijken naar de najaarsmaxima van de watervogeltellingen zien we de hoge landelijke aantallen tussen 2000 en 2007 niet terug in hogere aantallen langs de Lek. Van 2008 tot en met 2012 dalen de landelijke aantallen, maar nemen ze in de regio toe. Vanaf 2012 lijken de landelijke en regionale ontwikkelingen gelijk op te lopen.

Gezien de vroege regionale piek in juli (figuur 3) ligt de gedachte voor de hand dat de kleine zilverreigers langs de Lek vooral Nederlandse broedvogels zijn. Maar wat kunnen redenen zijn dat het aantal lokale pleisteraars stijgt bij een kleine, stabiele Nederlandse populatie?

De inrichting van de genoemde uiterwaarden in dit rivierdeel is sinds 2002 onveranderd met uitzondering van de Everdingerwaard. Deze herinrichting is in 2006 afgerond (Heunks 2007). Ook het beheer van de belangrijkste waarnemingsgebieden Steenwaard en Everdingerwaard is onveranderd. Het begrazingsbeheer van de

Boven: 13 kleine en 21 grote zilverreigers, een telling om 'in te lijsten' (1 september 2015)

Onder: Twee kleine zilverreigers, elk foeragerend aan een 'eigen' kant van een rivierkrib tegenover de Telpost Redichemse waard (12 september 2015)

Goilberdinger- en Baarsewaard is vanaf 2013 wel veranderd: van jaarrondbegrazing met Galloways naar seizoensbegrazing met ingeschaard jong- en vleesvee. De inschatting is echter dat deze beheerverandering niet van invloed is op het voorkomen van de kleine zilverreiger. Ondiepe waterpartijen vormen immers het favoriete jachthabitat om op kleine vis te kunnen jagen. Deze waterpartijen zijn niet veranderd.

De regionale ontwikkeling in Nederlands perspectief (ruimtelijk)

Uit het rapport 'Watervogels in Nederland 2011/2012' van Hornman et al. (2013) valt op te maken dat jaarlijks circa 100 kleine zilverreigers na het broedseizoen in het binnenland langs de zoete wateren te vinden zijn. Het merendeel zit in Zeeland; ook op Schiermonnikoog zijn vele tientallen vogels aanwezig. Figuur 6 biedt een actueel overzicht op basis van slaapplaatstellingen in de jaren 2013 tot en met 2016 voor de maanden juni tot en met oktober. Uit de kaart blijkt dat de achttien in het NVWC-werkgebied aanwezige kleine zilverreigers (zowel in 2016 als in 2014) voor het binnenland opmerkelijk genoemd mogen worden. Dit kaartbeeld zal overigens niet volledig zijn: niet in elke regio worden (in de nazomer) slaapplaatstellingen uitgevoerd.

De regionale ontwikkeling in Europees perspectief

Om kleine zilverreigers te zien moest je begin jaren '70 naar subtropische moerasgebieden als de Camargue, in Zuid-Frankrijk. De belangrijkste populaties bevinden zich nog steeds in het zuiden van Europa, maar ook in noordelijker regio's als Loire-Atlantique en Bretagne heeft de kleine zilverreiger zich in de afgelopen veertig jaar ontwikkeld tot broedvogel en semi-standvogel. Een deel van de vogels trekt namelijk in het najaar weg naar het Iberisch schiereiland en Noordwest-Afrika, tot aan Senegal (Issa & Muller 2015). Voorafgaand aan deze trek kan noordwaartse dispersie plaatsvinden. Door zich over een groot gebied te verspreiden is er minder voedselconcurrentie. Bijlsma et al. (2001) verklaren de hoge presentie in Nederland in de maand augustus uit noordwaartse verspreiding vanuit de Franse broedgebieden. Het overwinterende deel van de populatie is gevoelig voor vorstperiodes. In de strenge(re) winters 1985/1986 en 1995/1996 kwamen in Frankrijk bijvoorbeeld verliezen tot 70% voor (Dubois et al. 2008). Ondanks een aantal strengere winters nam het aantal Franse broedparen tussen 1989 en 2012 met ongeveer 300% toe en steeg naar circa 14.000 paren. De recente Frans broedvogelatlas schat de populatie buiten het broedseizoen voor het

tijdvak 2009-2013 op 20.000-50.000 exemplaren (Issa & Muller 2015). Helaas gaat deze bron niet in op de achtergronden van de aantalstoename en de areaaluitbreiding.

De Britse populatie groeide na de eerste vestiging in 1996 tot circa 1.000 broedparen voor de periode 2008-2011 (Boele et al. 2014). Deze vestiging viel samen met de noordwaartse uitbreiding van de Franse populatie langs de Atlantische kust. Dit geldt ook voor de uitbreiding naar België (1995) en Nederland (Issa & Muller 2015)(Balmer et al. 2013).

Conclusies

Naar verhouding komen de laatste jaren langs de Lek tussen Hagestein en de Veerweg Beusichem in de nazomer veel kleine zilverreigers voor. In de Everdingerwaard overnacht bijna één/vijfde van de 'binnenlandse' kleine zilverreigers. Deze ontwikkeling loopt niet gelijk op met ontwikkeling van de Nederlandse broedvogelpopulatie en maar gedeeltelijk met de najaarsmaxima van de watervogeltellingen. Dit maakt het des te opmerkelijker dat deze Lekwaterwaarden zo'n populaire pleisterplaats voor kleine zilverreigers zijn geworden.

De regionale trend valt in de tijd niet één op één te relateren aan de herinrichting van de Lekwaterwaarden, al is daarmee wel veel geschikt foerageerhabitat gecreëerd. Naar de herkomst van de kleine zilverreigers, de reden achter de regionale toename en het waarom van de onderscheiden periodisering blijft het gissen. Hopelijk worden in de nabije toekomst gekleurde vogels afgelezen. Als een soortgelijke toename niet uit andere binnenlandse gebieden bekend is, is het mogelijk dat er ook een regionale factor in het spel is. De kleine zilverreiger moet in de nazomer in conditie komen voor de trek en de winter. De gedachte ligt voor de hand dat voedsel en voedselbeschikbaarheid in combinatie met de aanwezigheid van een of meer slaapplaatsen belangrijke factoren kunnen zijn.

Dankwoord

Dank aan de ongeveer 240 waarnemers, met name grootleverancier Ronald Jansen, die hun waarnemingen van kleine zilverreigers vastlegden in het NVWC-archief dan wel via www.nwc.waarneming.nl. Joost van Bruggen en Erik van Winden (beiden Sovon) voorzagen me per ommekeer van de 'landelijke getallen' ten behoeve van figuur 5 en verstrekten aanvullende informatie. Theo de Jong (ecologisch adviesbureau Viridis), Romke Kleefstra (Sovon) en Berry Lucas bedank ik voor hun reacties en suggesties op de 'oer'-versie van

dit artikel, dat in 2014 werd geschreven. Olaf Klaassen (Sovon) gaf waardevol commentaar op het eindconcept. ■

Bronvermelding

- Balmer D.E., S. Gillings, B.J.Caffrey, R.L. Swann, I.S. Downie & R.J. Fuller (2013). Bird Atlas 2007-2011
- The breeding and wintering birds of Britain and Ireland. BTO books. Theford.
- van den Bergh M.L.J., W.G. Gerritse, W.H.A. Hekking, P.G.M.J. Keij, F. Kuyk red. (1979). Vogels van de Grote Rivieren. Uitgeverij Spectrum Utrecht/Antwerpen.
- Bijlsma R.G., F. Hustings & C.J. Camphuysen (2001). Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij / KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J.W. Vergeer & C. Plate (2014). Broedvogels in Nederland in 2012. Sovon rapport 2014/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boele A., J. van Bruggen, F. Hustings, K. Koffijberg, J-W Vergeer & T. van der Meij (2016). Broedvogels in Nederland in 2014. Sovon rapport 2016/04. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Brenkman A., L. van Oort (2002). Waarnemingen Culemborgse Vogels (1975-juni 2002). Hak-al 2002/4. Themanummer. Natuur- en Vogelwacht Culemborg.
- van Bruggen J. & E. van Winden (2016). Kleine zilverreiger, het kan vriezen en dooien. Sovon Nieuws 2016/1: 3-4.
- van den Bremer L., O. Klaassen & M. van Roemen (2008). Slaapplaatsen van vogels: toekomstig verspreidings- en monitoringonderzoek. Sovon-informatierapport 2008/05. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the western Palearctic. Oxford University Press. Vol 1: 293-297.
- Dubois Ph. J., P. Le Maréchal, G. Oliosio et P. Yésoup (2008). Nouvel inventaire des oiseaux de France. Delechaux & Nestlé: 119-121.
- Heunks C. (2007). Broedvogels van de Everdingerwaard. Hak-al 2007/05: 4-6. Natuur- en Vogelwacht Culemborg.
- Hornman M., F. Hustings, K. Koffijberg & O. Klaassen (2012). Handleiding Sovon Watervogel- en slaapplaatstellingen. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hornman M., F. Hustings, K. Koffijberg, O. Klaassen, R. Kleefstra, E. van Winden, Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & L. Soldaat (2013). Watervogels in Nederland 2011/2012. Sovon-rapport 2013/66. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Issa N. & Muller Y. (coör) 2015. Atlas des oiseaux de France métropolitaine. Nidification et présence hivernale. LPO / SEOF / MNHM. Delachaux et Niestlé, Paris: 318-321.
- Kleefstra R., H. Horn, M. Leopold & O. Overdijk (2009). Kleine Zilverreigers in de Waddenzee: Van mediterrane verschijning naar Nederlandse wadvogel, Limosa 82: 158-170.

www.cr-birding.org
www.nwc.waarneming.nl
www.sovon.nl

Waarop foerageren kleine zilverreigers langs de Lek?

Je gaat het pas zien, als je het doorhebt!

Tekst en foto's door Jouke Altenburg

Kleine zilverreiger foerageert in een groep van twaalf grote zilverreigers in de Everdingerwaard (29 september 2012)

Als 'oogjagers' foerageren kleine zilverreigers in de schemering en overdag in / aan de randen van ondiep zoet of brak water. De vele ondiepe waterpartijen die in de Lekuiterswaarden liggen en de rivierkribben zorgen voor een goede toegankelijkheid van hun voedsel. Mogelijk zijn (mede) daarom jaarlijks na het broedseizoen wel tien tot achttien 'kleine zillies' langs de Lek te vinden. Met een beetje geluk tref je in de nazomer een foeragerende vogel in de Baarsemwaard. Vanaf de Lekdijk heb je dan een prachtige plek om beter te kijken naar het foerageergedrag van deze schitterende kleine reiger.

Volgens de literatuur (Cramp & Simmons 1977; Kleefstra et al. 2009) eten kleine zilverreigers voornamelijk kleine vissen, amfibieën, aquatische insecten(larven), wormen, slakken en crustaceën zoals garnalen. De prooigrootte varieert tussen de 1,2 en 15 cm met een voorkeur voor een grootte van ca. 4 cm. De voedselsamenstelling is afhankelijk van het gebied, voedselbeschikbaarheid, tijd van de dag en tijd van het jaar.

Voedselzoekgedrag

Kleine zilverreigers gebruiken meerdere strategieën om hun kostje met een bliksemsnel uitschietende lange hals te bemachtigen (Cramp & Simmons 1997).

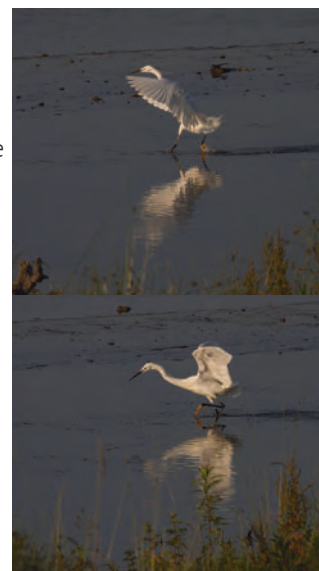
- Langzaam wadend tot rennend met geheven vleugels wordt het water afgespeurd naar eetbaars. De opvallende gele tenen worden elke stap tot boven het wateroppervlak 'opgehaald'.
- Maar in stilstand of in ultra slow motion stappend kan een kleine zilverreiger ook met één vooruitgestoken poot het water / het slijk voor zich in trilling brengen. Klaarblijkelijk wervelt / lokt de vogel zo mogelijke prooien omhoog. Tijdens het poot trillen, buigt de vogel zich geleidelijk aan steeds meer in horizontale positie met de snavel 'in de aanslag'.

Slapen doen kleine zilverreigers samen, maar in de regio zie ik ze voornamelijk solitair foerageren, bijvoorbeeld langs het noordelijke Lekdijktaalud in de buurt van Fort Honswijk; elk met een eigen 'dijksectie'. Maar ze foerageren soms ook in gezelschap van grote zilverreigers. Op 29 september 2012 foerageerde een kleine zilverreiger in een groep van twaalf grote zilverreigers in de Everdingerwaard. Op 16 oktober 2016 joeg een groep aalscholvers in de Goilberdingenwaard herhaalde malen scholen vis richting de oeverzone, om deze makkelijk(er) te kunnen vangen. In de oevervegetatie stonden 26 grote en minstens drie kleine zilverreigers klaar om 'een graantje mee te pikken'. Een prachtig gezicht.

Foerageerprotocol

Op 6 juli 2015 foerageerde om acht uur 's avonds een kleine zilverreiger in de lagune van de westelijke Baarsemwaard. Het was een adult: de sierversen op de kop en rug waren nog aanwezig. Ik had geluk: de vogel kon bijna een half uur met de telescoop en kijker worden geobserveerd. De foto's zijn tussen de observatiesessies door gemaakt. Per 5 minuten (stopwatch) registreerde ik het aantal mislukte pogingen en de gelukke vangsten (herkenbaar aan de slikbeweging) met een onderscheid in 'gelukt-vis' en 'gelukt-prooi onduidelijk'. In drie van de 50 pogingen was niet duidelijk of de vogel wat had gevangen of gemist. De vogel verplaatste zich lopend tijdens het foerageren, maar ook soms rennend of met een korte

Tabel 1: Foerageerprotocol van een kleine zilverreiger op 6 juli 2015 (ca. 20:00 - 20:30 uur) in de westelijke lagune van de Baarsemwaard

sessie	duur	aantal	raak - vis	raak - ?	succes	mis
		pogingen			onduidelijk	
A	5 min	7	3			4
B	5 min	8	6	1		1
C	5 min	10	9			1
D	3 min	3		1	1	1
E	5 min	22	4	12	2	4
Totaal	23 min	50	22	14	3	11

vlucht. De vierde sessie moest worden afgebroken vanwege een flinke verplaatsing, waardoor de vogel even buiten het blikveld raakte. De resultaten van de vijf sessies staan weergegeven in de tabel 1.

Bespreking

Gemiddeld werd 2,1 maal per minuut een vangpoging gedaan, maar de variatie tussen de vijf sessies is groot (sd 1,4). Datzelfde geldt voor het foerageersucces per sessie. Dat varieerde tussen 33% (sessie D) en 90% (sessie C). Wanneer we het succes van de vijf sessies middelen bedraagt het foerageersucces 65,3%. Rekening houdend met het aantal vangpogingen per sessie bedraagt het gewogen gemiddelde foerageersucces 76,3%.

Uit het overzicht is ook duidelijk waarom sessie D werd afgebroken door een grotere verplaatsing. De vogel ving nauwelijks iets: slechts één zekere vangst (op drie pogingen) in drie minuten. De verplaatsing was een goede zet. Sessie E resulteerde in een foerageersucces van 72% (net wat lager dan het gewogen gemiddelde) maar door de hoge frequentie van 4,4 pogingen per minuut werden in vijf minuten 16 van de 36 met zekerheid gegrepen prooien bemachtigd: 44% van het totaal. Ruim 60% van de geobserveerde succesvolle vangsten betrof een visje. Het is aannemelijk dat het percentage 'visvangst' hoger ligt gezien het rennend foerageren tijdens sessie E. Het lijkt me namelijk niet zo waarschijnlijk dat op deze wijze bijvoorbeeld slakjes of libellenlarven worden gevangen. Een kleine zilverreiger snavel meet ca. 8-8,5 cm (Cramp & Simmons 1977). In alle 22 gevallen waarin de vangst van een visje werd vastgesteld, leek deze kleiner dan de helft van de snavel lengte (= max. 4 cm).

Baarsemwaard - kleine zilverreiger vangt visje (6 juli 2015)

Slechts één foto kan deze observaties bewijzen. Omdat de vangst razendsnel gaat (minimaal 1/800 seconde sluitertijd vereist, bij voorkeur sneller) is het misschien een idee om in de toekomst foeragerende kleine zilverreigers te filmen en het gedrag / prooikeuze achteraf te protocolleren.

Tenslotte

Waarom kleine zilverreigers na het broedseizoen – in naar verhouding flinke aantallen – in het NVWC-werkgebied aanwezig zijn (Altenburg 2017), kan met het voedselaanbod en de beschikbaarheid ervan te maken hebben. Deze beschrijving van een half uurtje protocolleren van slechts één kleine zilverreiger biedt daarvoor natuurlijk nog geen echte aanwijzingen. Om Johan Cruijff te citeren: 'Je gaat het pas zien, als je het doorhebt'. En dat heb ik dus nog niet. Gewoon de komende jaren blijven kijken en genieten dus van 'the lady with the golden slippers'.

Dankwoord

Olaf Klaassen (Sovon) gaf waardevol commentaar op een eerdere versie van dit artikel. ■

Bronvermelding

- Altenburg J.F. (2017) Opvallend hoge aantallen kleine zilverreigers langs de Lek. Hak-al 2017/1. Natuur- en Vogelwacht Culemborg.
- Cramp S. & Simmons K.E.L. (eds.) 1977. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Afrika. The Birds of the western Palearctic. Oxford University Press. Vol 1: 293-297.
- Kleefstra R., H. Horn, M. Leopold & O. Overdijk (2009). Kleine Zilverreigers in de Waddenzee: Van mediterrane verschijning naar Nederlandse wadvogel, Limosa 82: 158-170.

Baarsemwaard – adulte kleine zilverreiger (met sierveren) rent achter prooi aan (6 juli 2015)

Baarsemwaard – kleine zilverreiger waadt langzaam door de lagune (6 juli 2015)

Baarsemwaard – kleine zilverreiger versnelt het foerageren (6 juli 2015)

Baarsemwaard – kleine zilverreiger rent achter prooi aan (6 juli 2015)

Om door een ringetje te halen

Het ringen van jonge steenuilen

door Cees van Appeldoorn

De Nestkastenwerkgroep gaat elk jaar op pad om de uitgezette kasten schoon te maken en te controleren of er reparaties moeten worden uitgevoerd. Daarna volgt van half april tot begin mei een ronde om te kijken of de kasten worden bewoond en of er legsel ligt. De steenuilennestkast aan de Lekdijk wordt ieder jaar steevast bewoond door twee steenuilen. Bij onze eerste controle op bewoning troffen we zes helderwitte eieren aan en dat is best uitzonderlijk.

Na ongeveer vijf weken gingen we met aanhanger 'Jopie', voorzien van ladders en ander materiaal, naar de Lekdijk in de hoop daar jonge steenuilen aan te treffen die geringd konden worden door Theo Boudewijn, onze gecertificeerde ringer. Er zaten vier jonge steenuiltjes in de kast, twee eieren waren dus niet uitgekomen.

De steenuiltjes worden afzonderlijk in een linnen zakje gestopt en gecontroleerd. Het vleugeltje wordt gemeten, het jonge dier wordt gewogen en uit de buik wordt een veertje getrokken om het geslacht van het dier te bepalen. Tijdens dit onderzoek wordt om een van de poten ook een unieke ring geplaatst. De gegevens van deze ring worden opgestuurd naar Sovon. Het ringen is één van de oudste manieren om onderzoek te doen naar steenuilen. Denk hierbij aan verspreiding, overleving, leeftijdsbepaling en hoe lang paartjes bij elkaar blijven.

Voortplanting van de steenuil

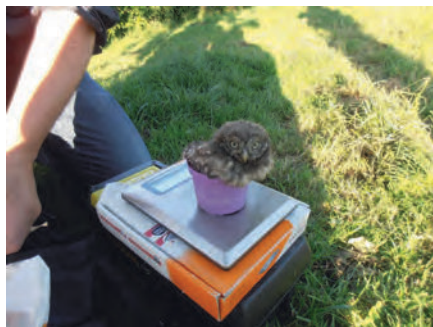
De broeduur van de steenuil varieert van 25 tot 28 dagen. Tijdens het broeden neemt het gewicht van de eieren af. Een vers gelegd ei weegt ongeveer 16 gram. Als het ei uitkomt, is het gewicht teruggelopen naar ongeveer 12 gram. Het vrouwtje verlaat de eieren slechts voor korte tijd in de avond- en nachtperiode en zij wordt van voedsel voorzien door het mannetje.

Het vrouwtje blijft de eerste acht dagen na uitkomst van de eieren bijna constant op het nest om de jongen te warmen en het voedsel dat door het mannetje wordt aangesleept in kleine stukjes aan de jongen te voeren. Na ruim een week verlaat het vrouwtje het nest voor korte tijd en na ongeveer twee weken is ze nog zelden op het nest. Mannetje en vrouwtje slepen voedsel aan en de jongen zijn dan in staat de prooien zelf te eten. De jonge steenuilen worden nog vier tot vijf weken verzorgd en dan kunnen ze zelfstandig jagen.

Op het menu van de steenuil staan kleine zoogdieren zoals veldmuis en bosmuis, insecten zoals nachtvlinders en meikevers, regenwormen en amfibieën, maar ook prooien als spinnen, slakken, duizendpoten versmaadt hij niet als het zo uitkomt. (Jonge) vogels zoals mus, merel en spreeuw vogels verschalkt hij vooral in jaren dat er weinig muizen zijn. Wanneer de jonge steenuilen twee tot drie maanden oud zijn, worden ze door hun ouders uit het territorium verjaagd en moeten ze op zoek naar een eigen plekje. Meestal vestigen ze zich op minder dan 10 km van de geboorteplaats.

Muizen vangen in de natuurtuin

door Jurgen Geven

Onze natuurtuin ligt er nu ruim anderhalf jaar. De planten, struiken, knotwilgen, bomen en de composthoop bieden genoeg ruimte voor de nodige fauna en de Zoogdierenwerkgroep was eigenlijk wel benieuwd welke muizensoorten hier te vinden zijn.

Er werd een plan gemaakt en op zondag 16 oktober werden tien muizenvallen uitgezet. De eerste twee nachten werden de vallen voorzien van aas om de muizen te lokken. Op de derde nacht werden de vallen op scherp gezet. Natuurlijk geen bloederig verhaal: het luikje viel dicht en de muis zat opgesloten.

Gewapend met een *big bag* werden op woensdag 19 oktober de vallen gecontroleerd op muizen. Er moesten wel drie sterke mannen, Leo van der Kooij, Frans Waroux en Yme-Jan Bosma van de Klus/Nestkastenwerkgroep aan te pas komen om de vliegenvlugge muisjes op de foto te zetten. De kunst is om vooral rustig te blijven, dan wordt de muis dat ook.

Een mooie scoren: in zeven van de tien vallen zat een muis. Twee keer een gewone bosmuis, twee keer een huisspitsmuis en drie keer een rosse woelmuis. Het controleren was erg gezellig mede door het enthousiasme van de Klus/Nestkastenwerkgroep en krijgt volgend jaar zeker een vervolg.

Gewone bosmuis

Rosse woelmuis

Huisspitsmuis

door Tijn Smeeman

Dier van 't kwartaal meerkoet

Herkenning: hij beweegt tijdens het zwemmen met zijn hoofd heen en weer. Geheel zwart van kleur, op de snavel en het voorhoofd na, die wit zijn.

Voorkomen: veelvoorkomende broedvogel (vogel die in Nederland eieren legt en uitbroedt). Als doortrekker (vogel die langs Nederland vliegt op zijn reis naar een koudere of warmere streek) en wintergast (vogels die hier komen om de winter door te brengen) in zeer hoge aantallen.

Leefgebied: bijna overal waar zoet water is (zoals meertjes, zachtstromende rivieren en grachten).

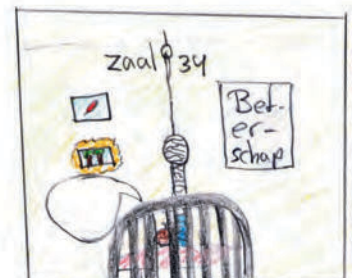
Boven: jonge meerkoet
Onder: volwassen meerkoet

Moppen en raadsels

De leraar heeft het over vliegende vissen. 'Heeft iemand hier die ooit gezien?' 'Ja, ik!' roept Evert. 'Op de markt toen twee vishandelaren ruzie hadden.'

Waarom staat een flamingo altijd maar op één poot?

Antwoord: als hij zijn andere ook intrekt valt hij om

Wat is dit?

Dit is een heel klein stukje van een foto. Weet jij wat dit is? In de volgende Hak-al staat de oplossing.

m	a	d	e	l	i	e	f	b	m	v	h	a	a	s
u	d	r	k	b	a	b	l	m	s	m	x	r	m	c
i	s	n	r	o	r	a	t	a	l	a	n	t	a	h
s	o	m	e	k	e	l	c	d	t	d	e	k	n	a
d	z	z	k	t	i	j	k	e	e	k	e	a	d	a
u	w	c	e	o	s	k	d	h	g	i	k	r	a	t
r	a	e	l	r	f	r	k	b	e	w	h	p	r	s
p	a	d	d	e	s	t	o	e	l	j	o	e	i	e
c	n	e	t	r	a	g	o	s	r	w	o	r	j	n
o	f	l	o	p	z	d	w	j	h	i	r	i	n	r
b	p	h	k	p	a	e	d	e	c	l	n	z	e	i
a	m	e	r	e	l	l	r	e	i	g	e	r	e	j
r	z	r	v	f	m	b	i	t	r	k	s	n	n	d
w	n	t	a	a	a	l	p	n	s	m	l	p	d	e
p	m	a	r	t	e	r	l	g	g	n	u	l	v	r

- kikker
- paddestoel
- reiger
- egel
- eik
- schaatsenrijder
- madelief
- mandarijneend
- marter
- atalanta
- made
- eekhoorn
- wilg
- besje
- haas
- boktor
- edelhert
- zwaan
- muis
- merel
- zalm
- adder
- paling
- karper
- krekel

Ga je ook mee naar buiten?

Ben je een kind dat houdt van de natuur en altijd op zoek is naar bijzondere dingen? Dan is de jeugdclub van de Natuur en Vogelwacht echt iets voor jou!

De jeugdclub organiseert op zeker één zaterdagmiddag van de maand een activiteit die ongeveer twee uur duurt. We trekken erop uit met verrekijkers om vogels te spotten en naar ze te luisteren. We zoeken naar sporen en kruipen naar een holletje. We gaan met bakjes en schepnetten op ontdekkingsstocht in sloten en moerassen of we zoeken stenen langs de Lek. We pluizen uilenballen uit, maken vetbollen of timmeren een voederplank.

Soms hebben we een speciale gast die heel veel kan vertellen over vogels, vlinders. Insecten of stenen. En ... we zorgen ook voor wat te drinken met iets lekkers erbij!

Lid worden

We willen natuurlijk graag dat je lid wordt. Je mag eerst drie keer meedoen om te kijken of je het leuk vindt. Je mag ook een vriend of vriendinnetje meenemen.

Als je ouders/verzorgers al lid zijn, kost het lidmaatschap € 10 per jaar in plaats van € 20.

Het aanmeldingsformulier staat op onze website: www.nwvc.nl, vul dit samen met je ouders/verzorgers in en stuur dit naar ledenadmin@nwvc.nl.

Wil je meer weten?

Op www.nwvc.nl vind je het jaarprogramma met alle jeugdactiviteiten.

Een mailtje sturen kan ook, naar jeugdcoor@nwvc.nl.

NVWC kamp Midden-Limburg

4-8 mei 2016

door Leo van der Kooij

Wieler - Swalmdal noord (foto Wim Rubers)

Dankzij het uitstekende weer zijn tijdens het zonnige NVWC-kamp Midden Limburg van 4 tot 8 mei 2016 met veel excursies allerlei prachtige waarnemingen gedaan. Alle dagen zon, zon en nog eens zon, een wereld van verschil met de voorgaande laatste week van april, toengure wind, natte sneeuw en hagel ons nog om de oren vlogen. In een reuzenzwaai waren we van de winter in de zomer beland, want aan het einde van ons kamp kwam de temperatuur boven de 25 graden uit.

Op woensdag 4 mei kwamen de deelnemers zo langzamerhand binnendruppelen en ze werden verwelkomd door Yme Jan en Jaaike. De caravans die Gijsje, Ditje en ik gehuurd hadden, stonden al klaar op een groot veld dat we tot onze beschikking hadden en voor Gerrit en Petra was een appartementje in de boerderij beschikbaar.

Een zijde van het ruime, rechthoekige veld grensde aan het eigenlijke kampeerterrein, dat ook al goed bezet was. Daarachter was het bos. De andere zijden grensden aan een weiland waar twee paarden graasden, een rij paardenkastanjes die in volle bloei stonden en een aarden wal waarachter een bedrijventerrein min of meer schuil ging. De voorzieningen van deze 'natuurcamping' uit het Groene Boekje waren goed. Toch waren we enigszins teleurgesteld over het groene imago van deze camping, want overall was er gespoten tegen 'onkruid'. In plaats van frisgroene planten en kleurrijke voorjaarsbloemen keken we tegen bruine, doodgespoten bermen aan. Een fors minpunt dus!

Paapje

Sommige deelnemers waren meteen al niet te houden en trokken erop uit om de omgeving te verkennen. Er konden heel wat zingende vogels genoteerd worden. Het groepje van Johan wist zelfs een paapje te betrappen. Tegenwoordig is dat echt een zeldzaamheid. Ook Han en Charlotte waren al op stap geweest en hadden onder meer een raaf en goudvinken gescoord, vogels die zich op de verder kampdagen niet meer lieten zien. Maar wel 104 andere!

Na deze voorrondes kon in de avond Ruud Post het kamp voor geopend verklaren. Het wachten was nog op Kars die tegen het duister kwam aanzetten en de volgende dag zouden Eric en Leny arriveren en Marjolein zou ons onderweg ergens treffen. Hiermee werd het voltallige aantal van 23 deelnemers en twee goed opgevoede, lieve honden bereikt.

De kooikerhondjes zijn klaar voor vertrek (foto Ruud Post)

Donderdag 5 mei, Hemelvaartsdag

Op deze eerste hele kampdag ging het echte werk beginnen. Een grote groep ging op de fiets naar het bezoekerscentrum van het Nationale Park De Meinweg. Op die plek hadden we afgesproken met de kampgangers die met de auto gingen. Be-

Waarnemingen Hemelvaartkamp

VLINDERS

Bont zandoogje
Boomblauwtje
Bruine grijsbandspanner
Citraenvlinder
Dagpauwoog
Eikentandvlinder
Geelbruine bandspanner
Gewone bandspanner
Groentje
Groot koolwitje
Hagedoornvlinder
Hazelaaruil
Klein geaderd witje
Klein koolwitje
Kleine vuurvlieder
Landkaartje
Langsprietmot sp.
Oranjetip
Peenkaartmot
Sierlijke voorjaarsuil
Varensanner

Boven: Citroenvlinder (foto Kars Veling)

Onder: Landkaartje (foto Wim Rubers)

LIBELLEN EN OVERIGE INSECTEN

Aardhommel
Azuurjuffer
Bleke kakkerlak
Boletenzwartlijf (kever)
Boskrekkel
Bosmestkever
Citraenlieveheersbeestje
Elzenhaantje
Elzenvlieg
Gestreept lieveheersbeestje
Gevlekt kapoentje (kever)
Groene stinkwants
Groene zandloopkever
Honingbij
Hoornaar
Nalassus (kever)
Platbuik
Rode bosmier
Schaakbordlieveheersbeestje
Schaatsenrijder sp.
Schrijvertje
Sluipwespen div. sp.
Spartelkever
Spinnendoder sp.
Uleiota plana (kever)
Viervlek
Vuurjuffer
Zevenstippelig lieveheersbeestje

Grijze ribbelboktor (foto Wim Rubers)

Waarnemingen Hemelvaartkamp

OVERIGE ONGEWERVELDEN

Gewone pissebed
Kelderpissebed
Miljoenpoot (Julius)
Mospissebed
mosschorpioentje
Wolfspin sp.

ZOOGDIEREN

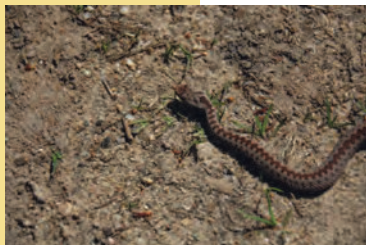
Bever
Das
Egel
Haas
Ree
Vleermuis sp.
Vos
Wid zwijn

AMFIBIEËN EN REPTIELEN

Adder
Bruine kikker
Gladde slang
Groene kikker (compl)
Hazelworm
Heikikker
Levendbarende hagedis
Poelkikker
Roodwangschildpad
Rugstreppad
Zandhagedis

VOGELS

Aalscholver
Bergeend
Blauwe reiger
Boerenzwaluw
Bonte vliegenvanger
Boomklever
Boomkruiper
Boomleeuwerik
Boompieper
Boomvalk
Bosruiter
Bosuil
Braamsluiper
Brandgans
Buizerd
Canadese gans
Dodaars
Ekster
Fazant
Fitis
Fluiter
Fuut
Gaai
Geelgors
Gekraagde roodstaart
Gewone gele kwikstaart
Gierzwaluw
Goudhaantje
Goudvink
Grasmus
Graspieper
Grauwe gans
Grauwe klauwier
Grauwe vliegenvanger
Groene specht
Groenling
Groenpootruiter
Grote bonte specht
Grote gele kwikstaart
Grote zilverreiger
Havik
Heggenmus
Holenduif
Houtduif
Huisemus
Huiszwaluw

Boven: Adder (foto Ruud Post)

Onder: Zandhagedis (foto Kars Veling)

zoekerscentrum bleek wel een groot woord voor een café-restaurant met een groot terras, want er lagen wat folders en er werden kaarten verkocht. Een forse gestalte die daar rondliep met een groot vlindernet bleek een goede kennis van Wim Rubers te zijn. Onmiddellijk werden allerlei waarnemingen en tips door de beide insectenkeners uitgewisseld. De man in kwestie,

Reinier Akkermans, was de lieveheersbeestjesspecialist van Limburg, Nederland of zelfs Europa.

Hij gaf Wim de tip om jeneverbesstruiken even te schudden en daarbij het net eronder te houden. Dit levert zonder twijfel een hele hoop lieveheersbeestjes (Ihb-tjes) op. Goede raad moet je nooit in de wind slaan, dus Wim toog aan het werk. Dat leverde maar liefst 6 soorten Ihb-tjes op, waar Wim zeer content mee was.

In het gebied hebben we langs een oude spoorbaan naar planten en insecten gespeurd. Er waren veel ci-troentjes en ook nog oranjepijpjes. Er werd bovendien

een gladde slang ontdekt, die helaas snel in de dichte vegetatie verdween, nog voordat iedereen hem goed kon zien.

Vervolgens maakten we een lange wandeling door de bossen en heidevelden van de Meinweg. Onderweg kwamen we langs een aantal vennen. Een vogel die we in de bossen veel hoorden was de fluiter. Voor sommigen was het een nieuwe soort op hun lijst.

Leuke vondsten waren onder meer veel mestkevers – op een paardenvijg wel een stuk of 50 – een gladde slang die een klein vennetje overzwoom, heidekartelblad en boomleeuwerik.

Een rare vondst was een kop van een levendbarende hagedis bovenop een dikke houten paal, misschien een prooirest van een klauwier of andere vogel?

Moe maar voldaan waren we tegen een uur of 5 weer terug op de kampeerweide, waar een flink gat werd geslagen in de biervoorraad. Eric en Leny waren inmiddels ook met hun kampeerbusje aangekomen.

Bij de avondmaaltijd, afgehaald bij een plaatselijke Chinees, werd iedereen door Ruud uitgenodigd om zijn 'hoogtepunt' van de dag te vermelden.

Vrijdag 6 mei

Mussen tijlpten, merels floten en een zwart roodstaartje zat te krassen op een schuur. Kortom een koor van vogels begroette deze nieuwe zonovergoten dag. Bij het ontbijt werden verschillende suggesties voor dagtochten gedaan. Met een groep werd de Meinweg weer bezocht, deze keer in een ander deel. Een tweede groep vertrok naar de Swalm. Langs deze mooie beek werd ook nog een wandeling gemaakt.

Hoogtepunten van de tocht langs de Swalm waren er vele. Er werden beversporen gevonden. Een mandarijneend met jongen zorgde voor een exotische belevenis. Boomklevers stalen de show en een ree liet zich mooi bekijken. De vlinderliehebbers gingen uit hun dak vanwege de grote aantallen oranjepijpjes. Verder werden een kleine vuurvlinder, vuurjuffers en een levendbarende hagedis waargenomen. Ook enkele bijzondere plantensoorten konden op de lijst genoteerd worden. Volgens Wim waren klein tasjeskruid en klein vogelpootje, beide steeds zeldzamer wordende plantjes, de toppers van de dag.

Ook de Meinweggangers kwamen niets tekort. Een ontmoeting met wilde zwijnen waaronder vier jonkies maakte veel indruk. Bij de vennen liepen onder meer kleine plevieren en ook werd een nest van dodaarsjes ontdekt. Er vlogen veel wilde bijen en ook nog een groentje, een prachtig felgroen vlindertje. Op een weijde waar paarden graasden, liep een aantal gele kwikstaarten. Er waren exemplaren met zwarte kopjes tussen; Noordse kwikstaarten op doortrek naar Scandinavië.

Steltlopers

Na de avondmaaltijd gingen Johan, Ruud, Vincent, Wim, Carla en schrijver dezes nog op pad naar het weiland met de kwikstaarten en enkele natuurgebieden langs de Duitse grens. Hier zijn grote stukken voormalig akkerland aan de natuur teruggegeven en zo is een hele gordel van

Meinweg excursie (foto Peter Smeeman)

In het Maasdal die ene bijzondere vinden (foto Ruud Post)

moerassige velden met vennen ontstaan. Veel steltlopers worden hiertoe aangetrokken. We zagen daar bosruiters, groenpootruiters, oeverlopers, kleine plevieren en kieviten met jongen. Ook een aantal soorten eenden bleek deze nieuwe natuurgebieden ontdekt te hebben: slobenden, krakeenden en wilde eenden. Tussen een groep grauwe ganzen liep een exemplaar met een halsring. Johan wist het nummer af te lezen, maar ik ben vergeten dat te noteren.

Bij het kwikstaartenweitje aangekomen, bleek dat er nog heel wat van die kwiek bewegende vogels bijgekomen waren. Er liepen Noordse en gewone gele kwikstaarten door elkaar te fourageren. Vanuit een

De oudste en de jongste deelnemer (foto Wim Rubers)

schuilhut precies op de grens werden nog een ree en een vos waargenomen. Toen de schemering inviel, barstte een koor van rugstreeppadden los.

Occulte zaken

Op de terugweg sprintte vlak voor mijn fiets een ree de weg over, zijn hoefjes kletterden op het harde asfalt.

Op het kampterrein had Kars inmiddels voorbereidingen getroffen voor het lokken van nachtvlinders met een lamp. In het bos naast de camping stond een laken verticaal gespannen met daarop een felle lamp gericht. Er kwamen niet alleen vlinders op af maar ook meikevers, sluipwespen en langpootmuggen.

In de waarnemingenlijst staat genoteerd welke vlindersoorten aangetroffen werden. Kennelijk waren veel nietsvermoedende kampeerders in verwarring geraakt door wat zich in het bos afspeelde. De volgende dag kwam de kampbaas langs op z'n terreinwagentje om te vragen wat voor een geheimzinnig ritueel die mensen uit Cu-

lemborg de vorige avond in het bos uitgevoerd hadden. Verontruste kampeerders waren met deze vraag naar hem toegekomen. Kars wist hem gerust te stellen: er waren geen bloedoffers of andere occulte zaken aan de orde geweest, het was slechts een onschuldig vlinderonderzoek. Zichtbaar opgelucht vervolgde de man zijn ronde.

Zaterdag 7 mei

Ook op deze laatste kampdag werden weer twee groepen gevormd. De ene groep ging weer naar de Meinweg, deze keer was het zuidelijke deel bij het dorpje Vlodrop het excursiedoel. Het is deels een moerassig terrein in het stroomgebied van de Rode beek dat via een vlonderpad goed toegankelijk is gemaakt. Mede doordat Wim bij deze excursie van de partij was, konden er weer veel insecten en planten genoteerd worden (zie de waarnemingslijsten).

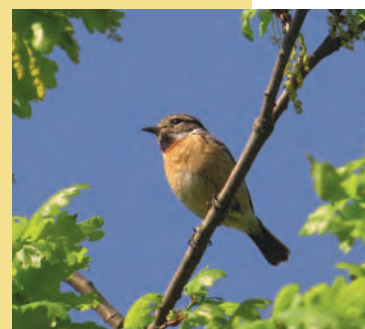
De andere groep ging op de fiets via het dorpje Asselt naar de Maasuiterswaarden. Het zou een dag worden waarop maar liefst 65 soorten vogels ons pad kruisten. In het ruige grasland met heggetjes en struiken hielden zich talrijke zangvogels op. Gras-mussen, rietgorzen, graspiepers, kneutjes, roodborsttapuiten en nog veel meer kwinkeleerden erop los. Maar de klapper was toch wel de grauwe klauwier die zich uitgebreid liet bewonderen.

Kevers vangen (foto Tijn Smeeman)

Waarnemingen Hemelvaartkamp

Kauw
Kievit
Kleine karekiet
Kleine mantelmeeuw
Kleine plevier
Kneu
Knobbelzwaan
Koekoek
Kokmeeuw
Koolmees
Krakeend
Kuifeend
Mandarijneend
Meerkoet
Merel
Middelste bonte specht
Nachttegaal
Nijlgans
Noordse gele kwikstaart
Oeverloper
Oeverzwaluw
Paapje
Patrijs
Pimpelmees
Putter
Raaf
Roodborst
Roodborsttapuit
Scholekster
Slobend
Sperwer
Spreeuw
Sprinkhaanzanger
Tapuit
Tjiftjaf
Torenvalk
Tuinfluiter
Turkse tortel
Veldleeuwerik
Vink
Visdief
Waterhoen
Waterral
Wielewaal
Wilde eend
Wilde zwaan
Winterkoning
Wintertaling
Witte kwikstaart
Zanglijster
Zilvermeeuw
Zomertaling
Zwarte kraai
Zwarte mees
Zwarte roodstaart
Zwarte specht
Zwarte wouw
Zwarte zwaan
Zwartkop

Roodborsttapuit (foto Wim Rubers)

Dotterbloem (foto Leo van der Kooij)

HOGERE PLANTEN

Adelaarsvaren
Akelei
Akkerereprijs
Azolla (vlotvaren)
Beekpunge
Blaartrekkende boterbloem
Bleeksporig bosviooltje
Bosanemoon
Bosbes
Boshyacinth
Bosveldkers
Braam
Dotterbloem
Duizendknoopfonteinkruid
Eenarig wollegras
Fluitenkruid
Gagel

Waarnemingen Hemelvaartkamp

Gele dovenetel
Gele lis
Gevlekte dovenetel
Gewone ereprijs
Gewone veldbies
Grote muur
Heidekartelblad
Hemelsleutel
Herderstasje
Hondsdrif
Hulst
Jeneverbes
Kamperfoelie
Kantig hertshooi
Kattenstaart
Kleefkruid
Klein tasjekruid
Knopig helmkruid
Kruipende boterbloem
Larix

Heidekartelblad
(foto Wim Rubers)

Lelietje van Dalen
Lidsteng
Look zonder look
Madeliefje
Moerasspirea
Moeraszegge
Muizenoor
Paardenbloem
Paarse dovenetel
Pinksterbloem
Pluimzegge

Grootbloemuur
(foto Leo van der Kooij)

Raket
Reigersbek
Ronde zonnedaauw
Sering (verwilderd)
Slibbladige ooievaarsbek
Smaalbladige wikke
Speenkruid
Stekelbrem

Zonnedaauw
(foto Peter Smeeman)

Taxus
Tijmeprijs
Valeriaan
Valse salie
Veenbies
Veenpluis
Veldlathyrus
Veldsla
Vingerhoedskruid
Vlasbekje
Vogelkers
Vogelpootklaver
Vroegeling
Waterlelie
Watermunt
Watermuur
Waterviolier
Winterpostelein
Witte dovenetel
Witte Klaverzuring
Witte waterkers
Zachte ooievaarsbek
Zandhaver
Zandraket

PADDENSTOELEN

Berkenzwam
Doolhofzwam
Echte tonderzwam
Gazonvlekplaat
Zwavelkop

MOSSEN

Haarmos
Pellia epiphylla (levermos)
Sterrenmos
Thujamos
Veenmos (Sphagnum sp.)

In de uiterwaarden zijn in de loop van de tijd grote plassen ontstaan door de winning van grind. Daar komen natuurlijk veel watervogels op af. We zagen grauwe en brandganzen, visdiefjes, bergeenden en kuifeenden en zowaar een zomertaling, een woordje in prachtkleed. Wat is zo'n eendje toch mooi!

Helemaal verrukt was ik over de zingende veldleeuwrik, de eens zo talrijke vogel van het boerenland die ik tegenwoordig maar al te vaak moet missen. Zwarte kraaien kom je overal dus ook hier tegen. Zwarte zwanen zie je minder, maar als exoot afkomstig uit Australië minder in tel. We zagen er een aantal in de plas zwemmen. Maar echt bijzonder was de door Johan opgemerkte zwarte wouw, kirkelend bij ons in de buurt.

Vlaai

Wie Limburg zegt, zegt ook Limburgse vlaai. In het schilderachtige dorpje Asselt kwamen we uitgebreid aan onze trekken toen we daar voor een welverdiende middagpauze op een hooggelegen terras neerstreken. We konden goed het verschil

tussen een gewone punt vlaai en een Limburgse punt vaststellen. Raden welk van de twee de grootste is!

Aanmerkelijk aangesterkt fietsten we verder door de velden waar de Swalm doorheen kronkelt. Fietsend langs velden geel van de dotterbloemen en een bosje waar een nachtegaal zat te fluiten, staken we de Swalm over en kwamen zo in Swalmen terecht. Nadat we een stuk langs deze mooie beek gefietst hadden, bleek dat er nog maar weinig over was van de groep. Via allerlei routes kwamen we tenslotte toch allemaal op zijn tijd het kampterrein binnen-druppelen. Onder leiding van Kars maakte de corveeërs van deze dag een heerlijke salade van allerlei groenten.

Tijdens het consumeren hiervan werd er veel nagepraat over dit meer dan geslaagde NVWC-kamp.

Zondag 8 mei

Terwijl de meeste deelnemers zich opmaakten om naar huis te gaan, was er nog een groep met Wim Rubers op pad gegaan. Het gebied dat ze bezochten was Blankwater, een onderdeel van het Meinweggebied. Er werden weer een paar leuke waarnemingen gedaan. Een citroenvlinder

zette onder de ogen van de excursiegangers haar eitjes af op sporkenhout en er werden hooibeestjes gezien. Deze soort was nog niet eerder waargenomen. Bij de vogels zaten ook een paar bijzonderheden zoals een boomvalk, een grauwe klauwier en maar liefst 5 paapjes!

Gijsje en Ditje liepen samen de Hooibaanroute en hun waarnemingen heb ik ook erbij gezet.

De jonge ontdekker (foto Peter Smeeman)

In hun lijst staan 34 citroenvlinders. Wil je nog een betere indicatie van de talrijkheid van deze soort? Zij wisten ook nog grote roodoogjuffers aan de lijst van de libellen toe te voegen, met 19 waargenomen exemplaren een mooie binnenkomer.

Voor mijzelf sprekend, en ik weet wel zeker dat de andere deelnemers dat kunnen beamen, was het een buitengewoon geslaagd kamp in een mooie omgeving met als extra bonus alle dagen zonneshijn.

Dit was het tweede kamp van onze vereniging na de jarenlange kamploze periode. Ik zou zeggen: 'Volgend jaar het derde'. ■

Klaar voor het eten (foto Johan de Kruijf)

De focus op ...

De klusgroep van de NVWC

door Frans Waroux

Een willekeurige dinsdagavond. In huize Waroux gaat de wekker op 7.40 uur, want morgen is er weer een activiteit bij de Klusgroep van de Natuur- en Vogelwacht Culemborg. Een al jarenlange traditie, meegekomen vanuit de Middelcoopstraat waar vanaf midden jaren '80 van de vorige eeuw (wat klinkt dat toch vreselijk oud) het onderkomen van deze club was gevestigd, genaamd De Ketelvink.

Bij de overgang van die locatie naar de nieuwe locatie moest eerst een nieuwe naam worden gevonden en moest ook de Klusgroep het besluit nemen om door te gaan aan de Steenovenslaan. Op de eerste woensdagochtenden na de verhuizing moest alles nog een plekje krijgen. Er kwamen nieuwe kasten, reeds aanwezige oude maar nog vier goede tafels werden in de nieuw gehuurde ruimte geplaatst. Samen met de stoelen en het koffiezetapparaat was de basis om door te gaan daarmee eigenlijk al beslist.

Toen bekend werd dat er ook nog een echte opbergschuur, voor Jopie (de aanhanger) en de kruiwagen, zou worden gebouwd, was het helemaal voor elkaar. Er meldden zich ook twee spiksplinternieuwe leden aan bij de Klusgroep: Gerrit van Utrecht uit Tricht en Cees van Appeldoorn uit Culemborg. Mannen met een gouden hart voor de natuur maar met gouden handjes in het bijzonder. We mogen wel stellen dat door de instroom van deze twee gasten de Klusgroep een meer dan volwaardige werkgroep binnen de Vogelwacht is geworden en dan met name voor de Nestkasten werkgroep.

Koffiezetapparaat in werkstand

Nadat dus de wekker op eerder genoemd tijdstip is afgegaan, gaat schrijver dezes tegen 9 uur richting De Steenuil. Dat is dus de naam die het nieuwe onderkomen heeft gekregen. De eerste activiteit is inderdaad het koffiezetapparaat in de werkstand zetten. En daarna komen de mannen binnenlopen.

Meestal zijn Leo en Cees, of Cees en Leo de eersten die hun aankomst kenbaar maken. Leo meestal iets rustiger dan Cees maar enige reuring in de tent maakt het ook direct wat levendiger. Er wordt vrijwel ter plaatse een actieplan voor de ochtend gemaakt en de mensen met bepaalde voorkeuren gaan richting hun werklocatie.

Gerrit en Cees zijn de makers en ontwerpers voor het echte kluswerk. Gerrit is het grote brein, heeft de fantasie en het gereedschap om alles wat er gemaakt of hersteld moet worden ook uitvoerbaar te maken. Cees levert meer dan alleen maar hand- en spandiensten. Leo en Yme Jan pakken de papierprikkers en een emmer en gaan op jacht naar blikjes, plastic, papier, e.d. dat anderen hebben achter gelaten omdat de afvalbak niet gevonden kon worden. Johan gaat de schuur in, pakt het benodigde tuingereedschap en duikt inderdaad de tuin in. Iedereen die daarna binnenkomt, sluit zich bij een van die activiteiten aan.

Tussen half tien en tien uur komt dan ook de nestor van de Klusgroep, Wim Kievit. Hij is vanaf het begin dat we in De Steenuil zijn begonnen, vrijgesteld van alle diensten en doet uitsluitend mee voor de koffie en de gezelligheid. Als iedereen bezig is, gaat hij kijken of alles gesmeerd loopt, geeft eventueel wat (kleine) aanwijzingen, bang als hij is om te horen "Ga je gang ...". Altijd is er ook wat te happen bij de koffie en dat verhoogt mede de sfeer en de gezelligheid. Daarom komt het meermalen voor dat we soms met 10, 11 of soms wel 12 personen aanwezig zijn. Er worden zelfs nu al kleine bestuursvergaderingen op zo'n woensdagochtend gepland.

Samenvattend, De Klusgroep heeft aan de Steenovenslaan een uitstekende locatie gevonden om de NVWC in velerlei opzichten van dienst te kunnen zijn. De ernaast liggende tuin, inclusief de composthoop en het insectenhotel, gaat op termijn een juweeltje worden. Reden waarom we in een volgende editie van de Hak-al uitgebreid de tuin onder de loep zullen nemen. ■

Het noeste werk van de NDWC-klusgroep bij De Steenuil

Tien NVWC'ers met zeebenen zagen 30 vogelsoorten

Verslag Dagtocht Noordzee, oktober 2016

door Han Sloots
foto's Jan Dirk Buizer

Meeuw werkt koperwiek naar binnen

Eigenlijk waren het zelfs dertien NVWC'ers als je gids Daniël Beuker en oudgedienden Cocky en Gerard van Zuylen meetelt. De door Delta Safari georganiseerde tocht vertrok op 23 oktober 2016 bij het ochtendgloren uit de haven van Neeltje Jans, dus iedereen moest vroeg uit de veren om de boot niet te missen.

NVWC'er met andere pet op

Na het passeren van de Roompotsluis voeren we eerst in westelijke richting langs Walcheren. Bij de monding van de Westerschelde werd het ruime sop gekozen en met een grote boog voeren we in noordoostelijke richting op een afstand van zo'n 20 kilometer uit de kust. Ter hoogte van Renesse werd het steven gewend en keerden we terug naar Neeltje Jans. Het voormalige vissersschip waarop we het zeegat kozen - niet toevallig "Neeltje Jans" genaamd - had heel comfortabel een kombuis met bar. Gezellig zou je denken, maar gedurende de hele dag was het nogal stil aan de bar. De meesten van de 60 opvarende vogelaars, waaronder een tiental Belgen, verbleven aan dek. Alleen voor koffie, thee, een kop erwtensoep of een broodje kroket daalde men soms even af.

Visafval

Om de vogels te lokken werd er gechumd: door visafval, visolie en brood overboord te gooien, ontstaat een spoor achter de boot dat meeuwen en andere zeevogels aantrekt. En inderdaad hingen tientallen zilvermeeuwen, kleine mantelmeeuwen en andere meeuwensoorten boven het zog. Maar ook jan-van-genten kwamen geregeld hun deel opeisen. Fantastisch om te zien hoe die zich, soms onder het slaken van een schelle kreet, naar beneden stortten. Met half samengevouwen vleugels en hun dolkvormige snavel kliefdem ze het

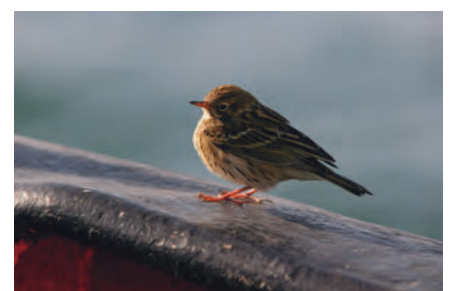
wateroppervlak om vervolgens heftig wiekend weer uit het water op te stijgen, al dan niet met een buit.

Ook andere zeevogels zoals zeeoeten en alken kwamen voorbij, meestal op grotere afstand, wat de herkenning soms wel moeilijk maakte. Maar dankzij de gidsen Marko, Daniël en ook andere opvarenden met scherpe ogen en ervaring werden we daarop attent gemaakt. Opwinding ontstond toen een grote jager zijn opwachting maakte en zijn reputatie eer aandeed door een meeuw na een achtervolging zijn prooi te ontfutselen.

Spectaculaire momenten

De oostenwind van de dagen tevoren zorgde ervoor dat er niet heel veel soorten zichtbaar waren die zich normaal gesproken verder weg op zee bevinden, maar wel dat een aantal trekvogels uit koers was geraakt. Dat leverde soms spectaculaire momenten op. Bijvoorbeeld

Graspieper op de reling

toen pardoos een graspieper op de reling landde en uitgeput als hij was, zich uitgebreid van korte afstand liet fotograferen.

Tot grote opwinding leidde een koperwiek die voorbij kwam en door een op een smakelijke snack beluste zilvermeeuw voor de ogen van de verbaasde toeschouwers uit de lucht werd geplukt en naar binnen werd geschrokt. Nog zo'n verdwaalde trekker was een klein koolwitje dat de boot als rustplaats uitkoos. Gezien de toestand van het vliindertje is het de vraag of het zijn reis heeft kunnen voortzetten.

Zeehonden

Natuurlijk werd er ook uitgekeken naar andere zeedieren en inderdaad werden twee soorten zeehonden waargenomen, de gewone en de grijze zeehond.

In totaal werden er 30 vogelsoorten geteld. Kortom een mooie tocht, mede dankzij de rustige zee en het zonnetje dat een groot deel van de dag scheen. Nog even werd het spannend, toen op de terugweg de boot bij laag water kennelijk een zandbank raakte, maar door wat extra 'gas' te geven kon de terugreis voortgezet worden. De dag werd na ontscheping door een aantal van ons afgesloten met een gezamenlijke maaltijd in Goedereede.

Voor informatie over de zeetochten van Delta Safari, zie www.deltasafari.nl. Daarnaast de lijst van waargenomen soorten, met dank aan Daniël Beuker. ■

Waargenomen soorten

Rotgans - *Branta bernicla*
Grote Zee-eend - *Melanitta fusca*
Zwarte Zee-eend - *Melanitta nigra*
Roodkeelduiker - *Gavia stellata*
Kleine Zilverreiger - *Egretta garzetta*
Jan-van-gent - *Morus bassanus*
Drieteenmeeuw - *Rissa tridactyla*
Kokmeeuw - *Chroicocephalus ridibundus*
Dwergmeeuw - *Hydrocoloeus minutus*
Stormmeeuw - *Larus canus*
Grote Mantelmeeuw - *Larus marinus*
Zilvermeeuw - *Larus argentatus*
Pontische Meeuw - *Larus cachinnans*
Geelpootmeeuw - *Larus michahellis*
Kleine Mantelmeeuw - *Larus fuscus*
Grote Stern - *Thalasseus sandvicensis*
Grote Jager - *Stercorarius skua*
Zeekoet - *Uria aalge*
Alk - *Alca torda*
Boomleeuwerik - *Lullula arborea*
Veldleeuwerik - *Alauda arvensis*
Winterkoning - *Troglodytes troglodytes*
Spreeuw - *Sturnus vulgaris*
Merel - *Turdus merula*
Kramsvogel - *Turdus pilaris*
Koperwiek - *Turdus iliacus*
Roodborst - *Erithacus rubecula*
Grote Gele Kwikstaart - *Motacilla cinerea*
Graspieper - *Anthus pratensis*
Vink - *Fringilla coelebs*
Gewone Zeehond - *Phoca vitulina*
Grijze Zeehond - *Halichoerus grypus*
Klein koolwitje - *Pieris rapae*

Subadulte Jan-van-gent

Zeekoet

Drieteenmeeuw

Juvenile Jan-van-gent

door Wiegert Steen

Goed gezien in 2016

Natuur kunnen we overal waarnemen. Bijvoorbeeld in je tuin of als je een rondje door de buurt wandelt. Luister of je vogels hoort.

Kijk of je vogels ziet in de boom, in de sloot, of foeragerend op de grond. Kijk op bloeiende planten of er insecten zoals vlinders, hommels en vliegen eten van de nectar. Maak foto's van wat je ziet. Maak geluidsopnamen van wat je hoort (bijvoorbeeld zingende of roepende vogels) en deel dit allemaal via waarneming.nl. Deze website is bedoeld om aan de hand van waarnemingen de natuurrijkdom van Nederland vast te leggen, waaronder van het werkgebied van de NVWC. De NVWC heeft zelfs zijn eigen pagina op de website. Via nwc.waarneming.nl zie je direct alle waarnemingen die zijn doorgegeven.

Via nwc.waarneming.nl heb ik gekeken welke mooie en bijzondere waarnemingen zijn gedaan afgelopen jaar binnen het werkgebied. Voor de soortgroepen zoogdieren, libellen, amfibieën en vogels heb ik enkele soorten eruit gepikt en hierover geef ik wat extra achtergrondinformatie.

Wezel

Op 13 september 2016 meldt Yorick Smakma via waarneming.nl een wezel in de Goilberdingerwaard. "De wezel kwam ik laatst zomaar tegen. Ik was er behoorlijk enthousiast over, maar ik geloof niet dat dit enthousiasme wederzijds was. Het beest wist niet goed wat hij met me aan moest: ik zag hem gedurende een paar minuten telkens in zijn holletje verdwijnen en toch weer omhoog komen. Alsof hij een spelletje 'kiekeboe' met me aan het spelen was en erop vertrouwde dat ik, als hij me even niet zag, vervolgens vast wel verdwenen was. Dat klopte trouwens ook, want nadat ik een paar foto's heb gemaakt, ben ik maar doorgelopen. Kon hij weer lekker achter de muizen aan."

De wezel is ons kleinste roofdier. In het veld kun je hem herkennen als een snel bewegend klein roofdiertje, dat snel even over een pad rent of even in en uit de vegetatie schiet. De wezel is met uitzondering van de Waddeneilanden op veel plaatsen verspreid over Nederland in lage dichtheden aan te treffen. De wezel is een vleeseter en leeft hoofdzakelijk van (woel)muizen (ongeveer 85% van het dieet). Daarnaast wordt het dieet met vogels, eieren en andere kleine dieren aangevuld. Prooidieren worden na een verrassingsaanval of korte achtervolging met een volhardende beet in de nek gedood.

Naast de wezel zijn nog andere kleine marterachtigen het afgelopen jaar gezien in het werkgebied van de NVWC. Een bunzing met prooi in de Mariënwaardt die op 8 juli 2016 de weg overstak en een hermelijn op 7 september 2016 bij de Acquoysemeer.

Wezel in de Goilberdingerwaard (foto Yorick Smakma)

Weidebeekjuffer

Er zijn verschillende bijzondere maar vooral mooie libellensoorten waargenomen in 2016. Zo is de weidebeekjuffer afgelopen zomer op twee verschillende locaties in Culemborg gemeld. Afgelopen jaren worden steeds maar enkele waarnemingen gedaan van deze soort. De eerste waarneming in 2007 was in de Goilberdingerwaard. Het ging hier om een

zwerfend mannetje. In de afgelopen jaren zijn pas acht andere waarnemingen gedaan in de omgeving van Culemborg. De weidebeekjuffer is een behoorlijke vlieger en kan tijdens de zwerftochten ver van het water worden aangetroffen. Zo meldde Dirk van Opheusden een weidebeekjuffer in de achtertuin van zijn huis.

De mannetjes van de weidebeekjuffer hebben een metaalglanzend lichaam, waarvan de kleur varieert met de lichtinval van groenig tot blauw. Opvallend is de grote zwarte vlek in de vleugels. De vrouwtjes hebben een groen metaalglanzend lichaam en egale groen tot groenbruinige vleugels.

De weidebeekjuffer is een soort die de laatste jaren weer algemener geworden is dankzij de verbetering van de waterkwaliteit in waterlopen. De habitat betreft vrijwel altijd stromend water, met een vrij hoge zuurstofverzadiging. Het water moet voor een deel in de zon liggen en in het water moeten voldoende drijvende of in het water hangende planten aanwezig zijn voor de ei-afzet. Aan de overkant van de Lek komt de weidebeekjuffer algemeen voor. In de omgeving van Culemborg heeft de weidebeekjuffer zich na al die jaren nog niet gevestigd, waarschijnlijk door het gebrek aan stromend water.

Rugstreepad

Op 2 mei werd door Jan Buys een groep van tien roepende rugstreepadden gemeld in de Goilberdingerwaard. Voor deze soort geldt eigenlijk niet 'goed gezien', maar 'goed gehoord'. Begin juni meldde Martin Poot 25 roepende dieren in de Goilberdingerwaard en Baarsemwaard en net buiten het werkgebied in de uiterwaarden bij Fort Everdingen wordt een grotere groep van 50 dieren gemeld door Herman Bouman. Het gaat hier waarschijnlijk allemaal om schattingen. Het luide geroep van de rugstreepad is namelijk op grote afstand te horen.

Zoals de meeste amfibieën is ook de rugstreepad een uitgesproken nachtbraker. Pas tijdens het invallen van de schemering komt hij tevoorschijn om op open plekken te gaan jagen. De rugstreepad begint pas laat aan de voortplanting. Zo rond half april trekt hij vanuit zijn overwinteringslocatie (soms wel een meter diep onder de grond) naar het voortplantingswater. Eenmaal in het water aangekomen laten de mannetjes al zittende in het ondiepe water hun luide roep horen. Zij hebben een reusachtige kwaakblaas waarmee ze een enorme herrie kunnen produceren. De beste avonden om de rugstreepad te horen zijn warme, zwoele of broeierige avonden in april tot juni. Op deze avonden zijn de rugstreepadden vaak lang actief en dus goed te vinden in de uiterwaarden van de Lek.

Roerdomp

Er zijn afgelopen jaar een aantal mooie en bijzondere vogelsoorten waargenomen. Enkele voorbeelden zijn een dwerggans overvliegend langs de telpost, de witoogend in de Baarsemwaard, de zeearend jagend boven de Lek en nog meer soorten als bokje, pestvogels, bladkoning, roodpootvalk en roerdomp.

Deze laatste is enkele keren gezien in de Baarsemwaard en de Steenwaard. De roerdomp is de bas onder de vogels. Zijn luide 'HOEMP' draagt kilometers ver, maar zien doe je deze soort bijna nooit. Door het goed gecamoufleerde verenkleed en doordat de roerdomp zich nauwelijks buiten het rietkragen begeeft, wordt de vogel zelden gezien. Meestal wordt gejaagd in open water aan de rand van het riet.

Bij gevaar neemt de roerdomp de zogenaamde 'paalhouding' aan, waarbij de vogel de kop en de hals omhoog richt en daardoor hij vanwege de zwarte lengtestrepen nauwelijks van het riet te onderscheiden is. Dit effect wordt nog versterkt doordat de vogel de kop met de bewegingen van het riet mee beweegt. Roerdampen broeden in moerassen die rijk zijn aan stevig overjarig riet. Vissen, kikkers, muizen en grote insecten vormen de belangrijkste voedselbron.

Weidebeekjuffer (foto Wiegert Steen)

Rugstreepad (foto Wiegert Steen)

Roerdomp in de Baarsemwaard (foto Jeroen Brandjes)

Op 12 december maakte Jeroen Brandjes deze bijzonder foto van een zwemmende roerdomp in de Baarsemwaard! In plaats van te vliegen besloot deze roerdomp de kreek over te zwemmen.

Geef leuke waarnemingen door!

Er zijn afgelopen jaar veel mooie en bijzondere waarnemingen gedaan binnen het werkgebied. Ik wil op deze manier iedereen aanmoedigen om zoveel mogelijk waarnemingen door te geven via waarneming.nl of nwc.waarneming.nl. Het liefst natuurlijk met een leuk verhaaltje of foto erbij van de belevenis. Dit mag ook gemaild worden naar wiegertsteen@gmail.com onder vermelding van 'Goed gezien' tussen Lek en Linge. Hierbij moet natuurlijk wel vermeld worden dat voorzichtig moet worden omgegaan met kwetsbare soorten en situaties.

Ik ben benieuwd wat komend jaar gaat brengen! ■

Bestuur

tekst en foto's Kars Veling

Wat heeft het bestuur gedaan in 2016?

Voor een jaarverslag duik je weer even in de notulen van de vergaderingen en dan blijkt dat we een actief en druk jaar achter ons hebben. Vanaf de jaarvergadering in april bestond het bestuur uit vijf personen: Carolien, Han, Johan, Martin en Kars. We hadden van de jaarvergadering wel toestemming gekregen om tussentijds nieuwe bestuursleden in te lijven als dat zou lukken en in de zomer kwam Ruud Post het bestuur versterken. Inmiddels is ook Sarie Buijze geïnteresseerd; ze woont een aantal vergaderingen bij om te beslissen of ze 'echt' bestuurslid wil worden.

Het was erg plezierig om met deze groep enthousiastelingen te vergaderen, afspraken te maken en taken te verdelen. Allerlei disciplines zijn vertegenwoordigd binnen het huidige team en iedereen wil er echt tijd en energie in steken. Als we binnenkort weer voltallig zijn, met zeven bestuursleden, zullen we er weer een jaar tegenaan kunnen. Er ligt nog meer dan genoeg op ons te wachten!

De werkgroepen werken!

Eigenlijk zouden bestuursleden niet veel te doen moeten hebben, want de NVWC draait op de werkgroepen. Deze organiseren allerlei activiteiten, tellingen en inventarisaties, maar doen ook veel concrete uitvoeringszaken, zoals bijvoorbeeld de alleroudste, de

Knotwerkgroep. Bij veel vergaderingen hebben we dan ook vertegenwoordigers uitgenodigd om kennis te maken, te bespreken wat de plannen van de werkgroep zijn, te horen wat ze van ons, het bestuur verwachten en natuurlijk ook onze wensen duidelijk te maken. Het was erg stimulerend om te horen hoeveel er gebeurt en hoeveel mensen erbij betrokken zijn. Van kluswerkgroep, tot jeugd en van nestkasten tot insecten- en vogelwerkgroep. De net nieuw opgerichte zoogdierenwerkgroep kwam ook langs en vertelde wat hun (ambitieuze) plannen zijn. Ze concentreren zich eerst vooral op onderzoek en met name het gebruik van het ecoduct over de A2 heeft hun volle aandacht. Het bestuur probeert financiën bij elkaar te krijgen voor een goede professionele bat-detector voor het vleermuisonderzoek. Niet nieuw, maar wel vernieuwd was de redactie van de Hak-al die ook met allerlei nieuwe ideeën kwam, waar u binnenkort meer over zult horen.

Relatie met externe partners

Dit onderwerp heeft wellicht de meeste tijd gekost het afgelopen jaar. Door veel andere partijen wordt de NVWC als belangrijke partner gezien of in ieder geval een club waar je niet omheen kunt.

Beheerplan uiterwaarden

Zo hebben we in januari een uitgebreide reactie verstuurd naar de Stichting Geldersch Landschap en Kastelen (GLK) op het concept beheerplan dat was opgesteld voor de Baarsemwaard en de Goilberdingerwaard. Hoewel we waardering hebben voor de manier waarop het plan tot stand is gekomen en ook blij zijn dat de natuurwaarden een belangrijke rol spelen, waren er toch ook flink wat punten waarover we het niet eens zijn met GLK. Mede door de inbreng van (niet-bestuursleden) Jouke Altenburg en Berry Lucas konden we een zeer gedegen reactie opstellen die behalve op grote lijnen ook echt de diepte in ging.

Gemeente Culemborg

De gemeente Culemborg is een vaste gesprekspartner voor de NVWC. Gelukkig is er heel regelmatig contact over en weer en dat betekent dat veel zaken vooraf al worden overlegd, zodat niet achteraf allerlei problemen ontstaan. Die gesprekken gaan over het

Excursie met de gemeente naar de Zump

groenbeheer, het nieuwe groenstructuurplan, maar ook over zaken als windenergie en het project stroomlijn in de uiterwaarden. Naast Martin, uit het bestuur, zijn ook andere leden hier gelukkig bij betrokken. Voor de Zump is Annette de contactpersoon, en in het reguliere overleg zijn soms twee of drie andere leden aanwezig.

Over de Zump gesproken: in juni is samen met de gemeente een wandeling door de Zump georganiseerd. Er waren twee wethouders bij, een aantal ambtenaren, maar ook flink wat bewoners uit de Voorkoop. We konden laten zien wat een goede samenwerking kan opleveren en men was allemaal erg tevreden over dit initiatief. En over succesvolle samenwerking gesproken: de thema Hak-al over natuur in de stad is ook tot stand gekomen samen met de gemeente. Ze hebben er bijdragen voor geschreven en hebben het ook mogelijk gemaakt dat een extra grote oplage kon worden gedrukt, zodat zoveel mogelijk mensen bereikt kunnen worden. De vernieuwde redactie had er een buitengewoon mooi nummer van gemaakt, dat we vol trots hebben overhandigd aan twee van de wethouders van Culemborg.

Redichemse Waard

Het gebied rond de Afgraving heeft het afgelopen jaar enorm veel tijd en energie gekost, vooral van Martin en Yme Jan, maar ook van de andere bestuursleden. Dit gebied, eigendom van een particulier, is in potentie een mooi en waardevol natuurgebied en zou ook voor de Culemborgse bevolking een belangrijk wandelgebied kunnen zijn. Helaas is het gebied afgesloten en bovendien zien we allerlei voor de natuur schadelijke zaken zoals bijvoorbeeld intensieve maïsteelt op de waardevolle landtong, waar tot voor kort nog een mooie stroomdalflora voorkwam.

De eigenaar wil de afgraving minder diep maken en daarvoor licht verontreinigd slib (dat nu op de Lekbodem ligt) gebruiken en vervolgens de plas als natuurgebied inrichten. Dat klinkt op zich als een kans voor de natuur, maar zo simpel is het niet. De ervaringen met de eigenaar zijn niet zodanig dat we blind vertrouwen dat het ook op de juiste manier plaats zal vinden en bovendien wilden we graag samen met hem de plannen maken en niet, zoals nu, met een fait accompli geconfronteerd worden. Bovendien zouden we graag zien dat de hele Redichemse Waard een natuurbestemming krijgt en niet alleen de Afgraving.

Kortom er zijn nog een heel aantal zaken die moet worden opgelost voordat de Redichemse Waard weer prachtige natuur is. We werken samen met een aantal andere Culemborgse organisaties en we proberen met één stem naar buiten te komen. Dit is niet altijd makkelijk, want die andere organisaties hebben een andere positie en andere doelstellingen voor het gebied. We overleggen als collectief regelmatig met de gemeente en het bestuur hoopt van harte dat er omdenkend jaar een voor iedereen bevredigende oplossing komt en dat de natuur weer kan terugkeren in de Redichemse Waard.

Publiciteit & archief

Allereerst noemen we hier de Tsjiepl die nu al jarenlang op de eerste dag van de nieuwe maand bij de honderden aangemelde leden in de digitale brievenbus valt. Prachtig vormgegeven en boordevol informatie over onze activiteiten, maar nog veel meer. Gijsje, bedankt!

We hebben gelukkig niet te klagen over belangstelling voor onze activiteiten en dat komt onder meer omdat de publiciteit hiervoor prima door Han wordt verzorgd. Inmiddels schenkt een vaste set aan media aandacht aan alles wat we doen en dat werpt zijn vruchten af. De maandelijkse voegelexcurisie onder leiding van Gerrit-Jan, de overige excursies en de lezingen komen altijd prima voor het voetlicht. De lezingen op de woensdagavond in onze 'nieuwe' locatie de Steenuil trekken steeds meer dan 30 bezoekers en soms zelfs bijna 50. Dat hebben we in onze oude Ketelvink op de vrijdagavonden niet vaak gehad. Dat heeft zeker ook te maken met de publiciteit. We zien ook regelmatig belangstellenden van buiten ons werkgebied die de lezingen bijwonen.

Burgeravond Redichemse Waard

Tsjiepl! Digitale nieuwsbrief van de Natuur- en vogelwereld Culemborg e.o. Edbie juni 2016 – nr. 76		
GESLAGG HEMLVAARTKAMP Languit voor... deze mooie jongen!		
NVWC-activiteiten juni 2016 12-06-2016 Ontdek de schoonheid van nachtvindsters! Op vrijdagavond 3 juni wordt de nationale nachtvindster geïdentificeerd. Dit meer dan 100 soorten in Nederland voorkomende nachtvindster wordt in de Reguleren geïdentificeerd door de NVWC. Het is een prachtige gelegenheid om de Reguleren te bezoeken en de nachtvindster te zien. Het is een leuke activiteit voor iedereen. Het is een leuke activiteit voor iedereen. Het is een leuke activiteit voor iedereen. Het is een leuke activiteit voor iedereen.		
04-06-2016 Vogels in de buurt: vogelvoedsel In deze Tsjiepl die de maand juni is uitgegeven en er zijn verhalen met een verhaal over vogels, 'devoer' soorten, maar wie weet komt u ook een wilde zwaan, een reiger, roodkop, 'van de komst van de Rijksoverheid, soorten die ontzettend veel zijn in ons wijkgebied zoals de Big Day.		
08-06-2016 Wandeling in de Zump, 19-30 uur Op zaterdagavond 3 juni organiseert de gemeente Culemborg een wandeling door de Zump met gidsen van de NVWC. Iedereen is welkom om mee te gaan van de prachtige natuur in de Zump en om te horen van de komst van de natuur. Het is een leuke activiteit voor iedereen. Het is een leuke activiteit voor iedereen. Het is een leuke activiteit voor iedereen.		

NME-dag Meer dieren dan je denkt

Het vorige bestuur en met name Margreet heeft erg veel tijd gestoken in het archief van de NVWC. Erg belangrijk natuurlijk om te zorgen dat alles wat relevant is ook bewaard wordt, maar vooral ook weer is terug te vinden. Het archief van de NVWC is prima opgezet, en dan is wel van belang dat alle relevante informatie ook daadwerkelijk daarin terecht komt. Dat was bij het huidige bestuur wat minder op het netvlies en dat was jammer. Gelukkig heeft ons nieuwe bestuurslid Ruud deze taak op zich genomen en dat betekent dat het archief up to date blijft.

Ook op andere manieren proberen we naar buiten te treden en Twitter is een daarvan. Inmiddels hebben we meer dan 150 volgers, maar als we een nuttige of boeiende tweet hebben geplaatst, wordt deze soms zeer ver verspreid. Zo zijn er berichten bij meer dan 10.000 mensen terechtgekomen, bijvoorbeeld een compliment aan Staatsbosbeheer voor het maaibeheer in het Tichelterrein. Volg ons ook op Twitter: @NVWCulemborg!

Jeugd

Een van de speerpunten is om de NVWC ook weer een plek te maken waar veel jongeren zich bij thuis voelen en actief bij zijn. Het afgelopen jaar zijn er ook speciale activiteiten geweest, zoals het gezamenlijke jeugdproject op de kinderboerderij: "Meer dieren dan je denkt". Helaas viel het weer wat tegen, toch hebben we op die zondagmiddag meer dan 300 mensen bereikt. We hebben gelukkig een aantal heel enthousiaste begeleiders van de jongeren tussen 8 en 12. De activiteiten van deze groep zijn vaak, mede door de inbreng van de andere werkgroepen, heel succesvol. Toch zouden we graag zien dat ook de net wat oudere jeugd zich bij ons thuis voelt. Carolien heeft zich daar actief mee bezig gehouden en komend jaar zullen we als het goed is daar al de vruchten van kunnen plukken.

Dit is maar een greep uit de activiteiten van het afgelopen jaar. We gaan ook de komende tijd vol door en hebben nog genoeg op het programma staan om van de straat te zijn. Toch willen we iedereen die ideeën, opmerkingen, kritiek of complimenten heeft vragen dat aan ons te melden. Onze postbus met e-mailadres bestuur@NVWC.nl staat altijd voor u open! ■

De redactie van de Hak-al is dan in naam misschien geen werkgroep van de NVWC, maar in de praktijk natuurlijk wel. Logisch dus dat ook wij met een jaarverslag komen.

Redactie

door Louis van Oort

Na een aantal ronduit rommelige jaren kwam de redactie in 2016 eindelijk in wat rustiger vaarwater. Waar we nog niet eens zo gek lang geleden zes Hak-als per jaar maakten, was het via vijf edities inmiddels teruggelopen tot slechts drie. Deels door dagelijkse drukte van de redactieleden, deels door verloop in de redactiebezetting en deels door het feit dat we niet meer automatisch voldoende kopij ontvangen.

Oorzaak van dit laatste is de vergevorderde digitalisering van vrijwel alle NVWC-uitingen. Wie wil nog drie maanden wachten op de plaatsing van een artikel als dat direct op de NVWC-website kan worden geplaatst of via de nieuwsbrief Tsjiepl kan worden meegestuurd? Kortom, er moet tegenwoordig meestal flink aan getrokken worden om het blad vol te krijgen. Daarbij helpt het als we werken met een thema en we bijvoorbeeld vragen aan alle deelnemers van een bepaalde thema-lezing hun gedeelte van die lezing op schrift te stellen als Hak-al-bijdrage. Zo hebben we de laatste jaren al verschillende fraaie specials kunnen produceren (bijvoorbeeld over de uiterwaarden).

Versterking

Al met al zat er echter geen lijn meer in de verschijning van de Hak-al. De teloorgang van een illuster tijdschrift dreigde. Tot we na verschillende oproepen redactionele versterking kregen. En wat voor versterking! Twee doortastende en daadkrachtige dames – Gabriëlle van Appeldoorn en Caroline van der Laan – vulden precies die gaten op die de voortgang van de Hak-al-productie bedreigden. En ze boden meer. Ze kwamen met goede ideeën over inhoud en redactieprocessen en lieten zich niet door tegenslagen en –slagjes bij hun eerste Hak-al uit het veld slaan.

Gabriëlle zorgt voor de planning en procesbewaking van de Hak-al-productie. Caroline verzorgt nu samen met Berry Lucas de opmaak.

Zodoende konden – na een eerder vertrek van Harry van de Warenburg (die zeer lang redactielid is geweest) – Dirk van Opheusden en Jan Dirk Buizer hun redactiewerk neerleggen. Onze dank gaat uit naar deze heren en ik durf nu al te stellen dat ze meer dan bekwaam vervangen zullen worden.

Jaargang 42

Het afgelopen jaar (jaargang 42) hebben we drie Hak-als gemaakt, maar we hebben inmiddels afgesproken dat we weer naar vier edities per jaar gaan. De drie Hak-als van 2016 bestonden uit respectievelijk 36, 28 en 52 pagina's. Met name de laatste editie moet als een baksteen op menig deurmat geploft zijn. Het betrof een – al zeggen we het zelf – fraaie special over de natuur in de stad. Het themanummer kwam tot stand in samenwerking met de gemeente Culemborg, die ook financieel participeerde zodat een groot aantal extra exemplaren kon worden gedrukt.

'Natuur in de stad' was het hoogtepunt van het afgelopen Hak-al-jaar en de opmaat naar een redactietijdperk waarin we jaarlijks vier fraaie Hak-als willen laten verschijnen. ■

Vogel- werkgroep

door Jouke Altenburg
en Gerrit Jan Klop
Foto's: Jouke Altenburg

Boven: Boerenzwaluw, vogels ringen

Onder: Blauwe reiger

16 oktober 2016: Goilberdingerwaard - 24 grote zilverreigers en twee blauwe reigers buiken uit na het foerageren op door aalscholvers opgejaagde scholen vis. Derde van links: gekleuringd exemplaar wit AN

Broedvogels

Broedvogelmonitoring Goilberdingerwaard (Jouke Altenburg, Ries van Griensven, Berry Lucas)

In deze uiterwaard is de afgelopen jaren het beheer gewijzigd en in het najaar van 2015 grootschalig struik- en boomopslag verwijderd. Alleen het deel dat eigendom is van Rijkswaterstaat (RWS) bleef tot op heden (nagenoeg) onveranderd. Het in 2016 vastgestelde aantal broedvogelsoorten (50) en territoria (268) zijn de hoogste in de telreeks. Er lijken echter verschillen aanwezig tussen het deel van RWS en het (overgrote) deel dat wordt beheerd onder regie van Geldersch Landschap en Kasteelen. Voer voor nadere analyse.

Broedbiologisch onderzoek – Boerenzwaluw (Theo Boudewijn, Wim Stol en Jouke Altenburg)

In totaal werden 156 nesten gevolgd en 409 jongen in het nest geringd. Daarmee werd het resultaat van 2011 net overtroffen. Met name het broedsucces van het tweede legsel (84% van de nesten leverde 1 of meer vliegvlugge jongen op) was bovengemiddeld. Met aanvullend voedselonderzoek en onze reeks nest- en ringgegevens dragen we bij aan het promotieonderzoek van Anne Kwak (Universiteit Nijmegen) naar de effecten van het bestrijdingsmiddel imidacloprid op de reproductie van insectenetende vogels. In het kader van het landelijk onderzoek naar de adultenoverleving (Vogeltrekstation) werden op de Kinderboerderij en bij de families Van Dam, De Raad, Stol, Wammes, H. van Zanten, K. van Zanten en Van Gils tijdens de eerste en de tweede legselperiode 72 volwassen boerenzwaluwen geringd, gemeten en gewogen. Daarnaast werden nog 26 al geringde volwassen teruggevangen. Ook deze vogels werden gemeten en gewogen. Bij de familie Stol vingen we een oude bekende in het net: een 9e (!) kalenderjaar mannetje, dat in 2008 op trek als vliegvlug jong in België is geringd. Navraag bij het Vogeltrekstation leerde dat deze vogel in de top-10 van oudste in Nederland teruggevangen boerenzwaluwen staat. Terugrekenend met de landelijke meerjarige overlevingsgetallen voor de boerenzwaluw (VT rapport 2011-03) heeft 1 op de ± 609 boerenzwaluwen de kans om 9 jaar oud te worden. Zouden we hem in 2017 weer terugzien?

Kolonievogels – visdief (Jouke Altenburg)

De visdiefkolonie in de Goilberdingerwaard zat met 14 paren net boven het gemiddelde van de afgelopen zes jaar (13,5).

Kolonievogels – blauwe reiger (Jouke Altenburg)

De kolonie in de Beusichemse waard telde 25 nesten.

Broedvogelmonitoring – de Zump (Ruud Post)

Het Broedvogel Monitor Project (BMP) is het op één na oudste monitorproject van Sovon. Het is gestart in 1984 en gaandeweg uitgegroeid tot een aantal deelprojecten. Die zijn toegesneden op alle soorten of juist een selectie van soorten. Ieder deelproject kent zijn eigen aanpak, maar de basis is dezelfde: telling van territoriale broedvogels in vast omliggende telgebieden (bron: Sovon).

De Zump vormt al een reeks van jaren het decor voor BMP-A. In 2016 zijn er tien ochtenden geteld, waaronder een speciale merelronde. Deze tellingen beginnen met zonsopgang met uitzondering van de merelronde, deze start zodra de merel begint te zingen. In 2016 zijn 29 soorten genoteerd die via territoriaal gedrag of anderszins hebben aangegeven ter plaatse broedvogel te (kunnen) zijn. Dit zijn er in aantal drie minder dan in het jaar 2015. Voor zes soorten (soepeend, fazant, meerkoet, holenduif, spotvogel en ringmus) zijn in 2016 geen territoria vastgesteld. Dat wil niet zeggen dat de vogels niet gezien zijn maar zij lieten geen gedrag zien dat voldoet aan criteria voor een geldige broedcode. De gaai, braamsluiper, grasmus zijn in 2016 opvallende nieuwkomers met één vastgesteld territorium.

De meest voorkomende vogels (met tussen haakjes het aantal broedparen); wilde eend (7), houtduif (8), winterkoning (15), merel (16), tjiftjaf (12), koolmees (8), ekster (4) en vink (6) blijken stabiele factoren in de Zump.

Toename is te zien bij; waterhoen (2), grote bonte specht (2), bosrietzanger (2), zwartkop (van 5 naar 6), ekster (van 2 naar 4), spreeuw (2) en groenling (van 5 naar 8).

De heggenmus (van 6 naar 0) en de zwarte kraai (van 4 naar 1) vormen de grootste dalers. Bij de telling tref je soms ook passanten aan. Zo is het voorgekomen dat een goudhaantje de ochtend een bijzondere kleur gaf. Een gekraagde roodstaart die meer dan twee weken in de Zump gezien was, was dit telseizoen zeker een kers op de taart.

De telgegevens worden per telling doorgegeven aan de Sovon. Sovon verzamelt de gegevens van alle monitorprojecten (BMP-A is slechts één type telling) uit het land om berekeningen te maken die een totaal beeld geven over het voorkomen en de relaties van vogels in Nederland. Dit kan omdat door alle tellers volgens de door Sovon opgestelde onderzoeksmethode geteld wordt.

Broedvogelmonitoring - huiswaluw (Arjan Brenkman en Gerard Smit)

Opvallend is dat afgelopen zomer een afname werd geconstateerd in alle drie de kolonies in en rond de stad Culemborg (Schoolhof 27, Parijsch 55 en centrum stad 14), waarbij het totaal aantal broedpaar (gemiddeld 130 paar) voor het eerst in 8 jaar onder de 100 uitkwam. Een van de mogelijke oorzaken is de verwijdering van 20 nesten aan de Boomkikkerlaan om het huis te kunnen schilderen. Het kan zijn dat de vogels zich elders gevestigd hebben, al hebben zoektochten door de aangrenzende wijken geen resultaat opgeleverd en was er ook sprake van een afname in de stad en aan het Schoolhof. Het wordt dus spannend wat het resultaat van 2017 wordt!

Niet-broedvogels

Gruttotellingen en kleurringaflezingen (Mario Huizinga en Jouke Altenburg)

In totaal werden 76 pleisterplaatstellingen uitgevoerd in de Everdingerwaard. Er werden 214 zekere 'zekere' aflezingen gedaan van 41 gekleurringde individuen, een stuk minder dan in voorgaande jaren. De vogels kwamen zeer verspreid aan. De indruk is dat ze sneller dan in andere jaren naar de broedgebieden vertrokken. Na afloop van het broedseizoen werden de Lekuiterswaarden tussen Veerweg Beusichem en Everdingen tienmaal afgezocht in het kader van de landelijke broedsuccesstellingen, waarbij op basis van het aandeel gekleurringde jongen in groepen een schatting wordt gemaakt van de totale reproductie. Volgens de presentatie van Gerrit Gerritsen (Vogelbescherming) op de Landelijke Dag van 26 november 2016 was het landelijke broedsucces voor de grutto in 2016 helaas (weer) onvoldoende.

Slaapplaatstellingen – grote en kleine zilverreiger (Paul van Veen, Peter van Horssen en Jouke Altenburg)

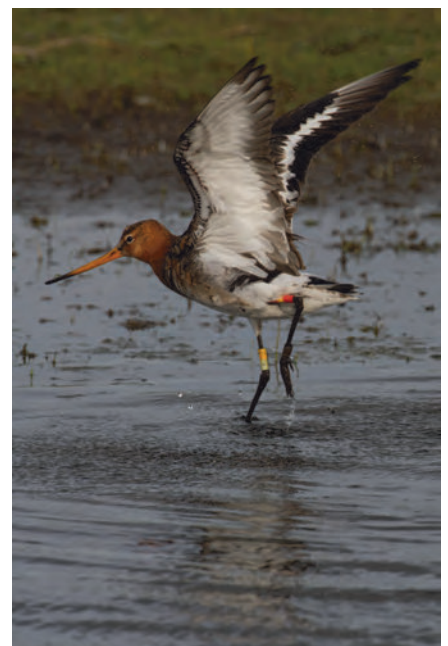
Al direct na het broedseizoen zijn in de Lekuiterswaarden grote zilverreigers te vinden. Ze slapen gezamenlijk op een aantal locaties langs de rivier. Peter van Horssen telt tijdens de

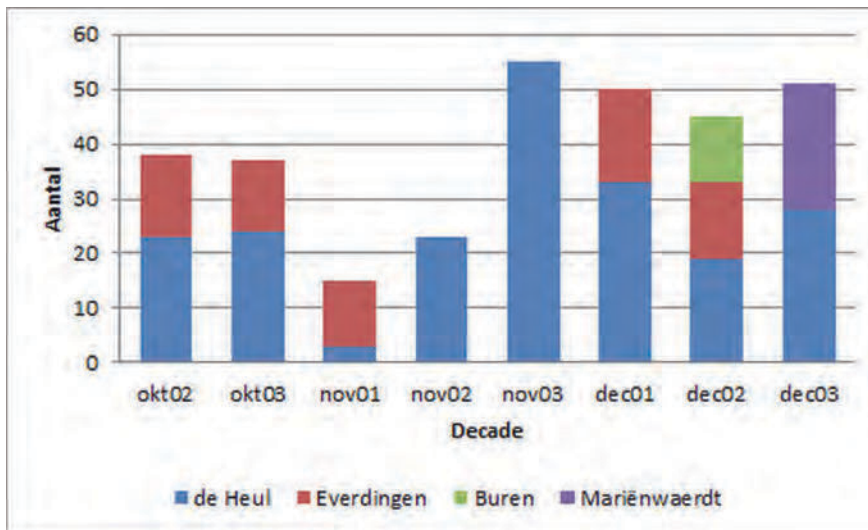
Grasmus

Heggenmus

Grutto met kleurringen, Workumerwaard

Figuur 1. Maximum aantal grote zilverreigers per decade (periode van 10 dagen) op de slaapplaatsen de Heul en Everdingen, aangevuld met de landelijke decembertelling voor de Put van Buren en landgoed Mariënwaerd. N.B. Tijdens de decade november 3 is de slaapplaats in Everdingen niet geteld.

landelijke simultaan telling in december twee locaties: de Put van Buren (12) en Mariënwaerd (23).

Paul van Veen telde de slaapplaats bij 'de Heul', tegenover de Telpost 13 keer, waarvan 11 vanaf 10 oktober. Hij stelde maxima vast van 59 vogels (19 februari) en 55 (25 november). De slaapplaats in de Everdingerwaard werd 28 keer geteld. De aantallen lagen beduidend lager dan in het topjaar 2014. De hoogste aantallen zijn geteld op 15 oktober (15) en 4 december (17). Net als voorgaande jaren is weer een aantal malen verstoring vastgesteld, waardoor de vogels de slaapplaats verlieten. Gezien de volledige afwezigheid in de decades (tiendaagse periode) november 2 en december 3, waarbij wel naar het oosten doorvliegende vogels zijn gezien, hebben de verstoringen mogelijk weer tot (tijdelijke) verlating geleid.

Tijdens de decade november 3 is de Everdingerwaard niet geteld. Over het algemeen lagen in 2016 de aantallen in 'de Heul' hoger dan in Everdingen.

Bijzonder was de aflezing van een gekleurde Nederlandse grote zilverreiger op 8, 15 en 16 oktober: wit (AN) aan beide poten (Jouke Altenburg). Het aflezen van deze vogel had nogal wat voeten in aarde omdat de vogel vooral in diep water foerageerde en de rechterpootring sterk was verkleurd/aangeslagen. Wit (AN) is op 18 juni 2016 door Roland-Jan Buijs (RJB) als nestjong geringd in het Krammer-Volkerakgebied. De Culemborgse aflezing was de eerste na het ringen. Tot op heden is slechts een van de andere zeven door RJB geringde jongen waargenomen en wel nabij Gent- België (bron: Sovon Nieuws 2016/4).

Langs de Lek houden zich in de nazomer ook relatief grote aantallen kleine zilverreigers op, die ook overnachten op de slaapplaatsen van grote zilverreiger. Het maximum aantal bedroeg 18 op 14 augustus. Op 15 oktober werd een gekleurde vogel waargenomen (gele ring aan het rechter bovenbeen - Jouke Altenburg). Het was helaas te donker en de afstand te groot om de ringcode af te kunnen lezen.

Slaapplaatsstellingen - wulp (Jouke Altenburg)

In het najaar zijn weinig binnenlandse locaties in Nederland bekend met zulke grote aantallen wulpen als de Everdingerwaard. De slaapplaats werd 48 keer geteld. Het maximale aantal (geschat op basis van getelde groepen aanvliegende vogels) bedroeg 1.110 op 4 augustus. Het aantalsverloop door het seizoen lag in lijn met de afgelopen jaren.

Watervogeltellingen - zuidoever Lek (Theo Boudewijn en Paul van Veen)

Nederland is dankzij het waterrijke karakter, de gematigde winters en een strategische ligging aan de Oost-Atlantische trekroute van bijzonder internationaal belang voor overwinterende en doortrekkende watervogels. Ons land kent een lange traditie van watervogeltellingen. De landelijke telreeksen lopen vanaf 1975, lokaal soms zelfs al vanaf 1947. Leden van de NVWC tellen al geruime tijd de noordelijke én zuidelijke uiterwaarden van de Lek tussen Spoorbrug en de Rivierkruising bij Wijk bij Duurstede. Deze telling werd langzamerhand een te zware belasting voor de toenmalige groep tellers. De laatste jaren telt Theo Boudewijn alleen en later samen met Paul van Veen de zuidelijke Lekoever. De noordelijke oever wordt door een andere teller uitgevoerd.

De telling is even eenvoudig als zijn naam doet vermoeden. De watervogels die gebruikmaken van het gebied worden geteld in de maanden september tot en met april. Eigenlijk is het vreemd om voor overwinterende vogels een kalenderjaar aan te houden voor verslaglegging. Daarom zullen voor het jaar 2016 kort wat hoogtepunten genoemd worden. Mogelijk dat later een keer uitgebreider een verslag geschreven wordt van een of enkele winterseizoenen.

Grote zilverreiger, Baarsewaard

Wulp, Everdingerwaard

Enkele hoogtepunten

Ganzen komen het meeste voor in de uiterwaarden, drie soorten springen eruit: kol-, brand- en grauwe gans. Enkele duizenden zijn aanwezig in het gebied. Op de volgende plekken zijn grote groepen ganzen te vinden: weilanden ten oosten van Pikse boomgaard – einde Achterweg (Redichemse waard), gebied tussen einde Lage Dreef en Weidsteeg (Beusichemse waard), soms omgeving boerderij de Duinen en rondom veerweg Rijswijk. Allerlei soorten eenden zijn in de uiterwaarden te vinden. Vooral op de koppen van de kribben zitten wilde eenden, krakeenden variëren sterk in aantal door de maanden heen. Vaak zijn in de groepen wilde eenden te vinden. Smienten treffen we in kleinere aantallen aan verspreid over het gebied.

Een hotspot met allerlei soorten is de omgeving van de Veerweg Beusichem – Kerswerf. Dit varieert van lepelaar, kleine zilverreiger tot witgatje en oeverloper. Maar ook ijsvogels komen we daar geregeld tegen.

Het leuke aan deze telling is dat je met weinig inspanning en je eigen set aan apparatuur maandelijks hetzelfde gebied bekijkt en dat de gegevens gebruikt worden om de zogenaamde ‘staat van instandhouding’ van allerlei soorten te bepalen. Deze staat van instandhouding is een belangrijke maatstaf voor de Europese Vogelrichtlijn / Natura 2000 doelstellingen. Daarnaast zijn de gegevens een belangrijke vinger aan de pols om de kwaliteit van de Nederlandse wateren (zoet en zout) en uitvoering van het Natuur Netwerk Nederland (voormalig Ecologische hoofdstructuur) te monitoren. De tellingen worden ook gebruikt voor internationale analyses, zoals bij actuele thema's als klimaatverandering, flyway's en vogelgriep. De tellingen maken deel uit van het Netwerk Ecologische monitoring. Dit is een samenwerkingsverband tussen Rijkswaterstaat, Ministerie van Economische Zaken, Centraal Bureau voor de Statistiek en Sovon.

Roofvogeltelling 2016

Op 16 januari 2016 hebben 11 tellers de weersomstandigheden getrotseerd en in 6 vakken van ons werkgebied alle roofvogels geteld. Totaal: 13 torenvalk, 44 buizerd, 1 slechtvalk, 1 smelleken, 1 sperwer.

Trekvogeltellen

Ook in 2016 heeft de vogelwerkgroep trekvogeltellingen uitgevoerd vanaf onze vaste telpost in de Redichemse Waard. De totalen zijn wat groot om hier te plaatsen, maar zijn mooi overzichtelijk te zien op: <http://trektellen.nl/site/totals/241/2016>.

Vooraf het najaar was met veel noordelijke winden uitstekend voor de trekvogels, maar niet zo goed voor het plezier van de tellers. Met de wind in de rug kiezen vogels ervoor om hoger te vliegen, vaak buiten het zicht van de tellers. Een paar zeldzame soorten die dit jaar tijdens een telling zijn gezien: dwerggans, zwarte wouw, kraanvogel, rosse grutto en ijsgors.

Nog meer geteld in 2016

In het Hak-al themanummer 'Natuur in de stad' (2016-03, jaargang 42, nummer 3, november 2016) staan informatieve artikelen over de Culemborgse telresultaten (2016) van het Meetnet Urbane soorten (MUS) en soortgerichte broedvogeltellingen van huiszwaluw, roek, ooievaar en spreeuw.

Excursies

Vogels in de buurt (Gerrit Jan Klop)

Ook in 2016 heeft Gerrit Jan iedere eerste zaterdag van de maand mensen meegenomen om in en rond Culemborg vogels te kijken. Met gemiddeld ongeveer twaalf deelnemers zijn weer de leukste vogelplekken van in de omgeving bezocht. Als hoogtepunten moeten de zingende blauwborst in het voorjaar bij Everdingen en het uiterst verrassende bezoek aan het bedrijventerrein Pavijen worden genoemd. In 2017 gaat deze excursieserie gewoon door.

Big Day

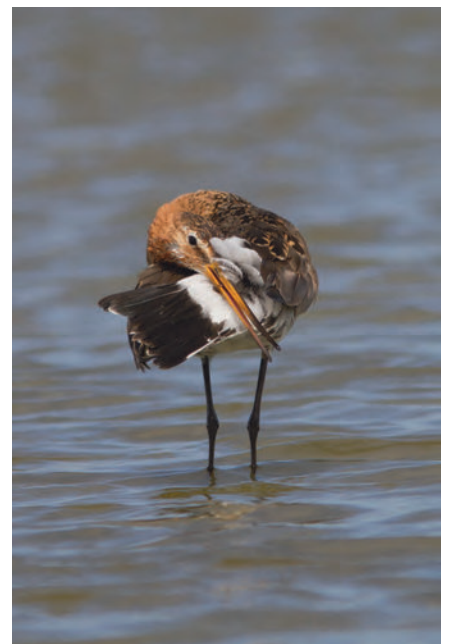
Voor kleurrijke verslagen van de Big Day van 2016 verwijzen we graag naar Hakal 2016-02, jaargang 42 nummer 2, juli 2016.

Brandgans, kolgans, wilde zwaan

Visdief

Grutto

Nestkasten- werkgroep

onderdeel van de
vogelwerkgroep

door Leo van der Kooij

Marc van Leeuwen haalt jonge kerkuilen uit de kast

Uilskuiken wegen

Ring aanbrengen

Vergeleken met 2015 pakte 2016 een stuk gunstiger uit voor onze uilen en torenvalken.

Het meest opvallend was het herstel van de kerkuilen. Vorig jaar geen enkel jong en dit jaar maar liefst 17 jongen in 4 nestkasten. Eén nestkast werd wel bewoond, maar tot een broedsel kwam het niet.

Helaas moesten we een kast uit ons bestand schrappen waar in de afgelopen jaren vaak kerkuilen en ook enkele keren bosuilen met succes jongen hadden grootgebracht. De nieuwe eigenaar van de woonboerderij stelde bezoek van ons niet meer op prijs. Uiteraard betreuren wij dat ten zeerste. Te meer omdat we bij het eerste bezoek een broedende bosuil in deze kast hadden aangetroffen. Dit broedsel hebben we niet in het overzicht opgenomen. Opvallend waren ook twee late broedsels: één op een nieuwe locatie aan de Beusichemse dijk en een hele late met 3 jongen in oktober. Helaas ontbrak het de ringer, Marc van Leeuwen, aan tijd om deze laatste jongen nog te ringen. De overige 14 jongen zijn wel door hem geringd.

Het broedgeval aan de Beusichemse dijk was voor ons nieuw. We werden getipt dat er in een kast in een kapschuur kerkuilen zaten. Samen met Marc van Leeuwen zijn we op 12 september gaan kijken. Er bleken 4 mooie jongen in de kast te zitten. Ze konden meteen geringd worden. De eigenaar wilde echter de kapschuur verbouwen. In overleg met hem hebben we een door ons gemaakte nieuwe kast op een andere plek opgehangen en een maand later de oude kast weggehaald. Het is de bedoeling om na de verbouwing de kast weer op de oude plek of vlak daarbij op te hangen.

Torenvalken

Vooruitgang was er ook bij de torenvalken. Er waren 5 broedgevallen, waarvan 1 helaas in de eifase is mislukt. Bij deze kast was ook nog iets anders aan de hand. Bij de eerste controle van het seizoen bleek er een broedende nijlgans in de kast te zitten. We hebben de gans vervolgens verjaagd en de eieren verwijderd. Daarna keerden de torenvalken weer terug en bij de tweede controle op 19 mei vloog een vrouwtjesvalk uit de kast en telden we 6 eieren. Helaas was bij het derde bezoek op 16 juni de kast verlaten. Er lagen nog een koud ei en een kapot ei in de kast. Wat er gebeurd is, blijft een raadsel. Ook bijzonder was een kast waar maar 1 jong opgroeide. Alle 12 jongen torenvalken zijn door Theo Boudewijn geringd.

Bosuilen

Bij de bosuilen ging het om 3 broedgevallen, waarvan er 1 niet meer gecontroleerd kon worden en 1 in de eifase is mislukt. Het enige broedgeval leverde 2 jongen op, maar toen we met Theo Boudewijn deze kast weer bezochten om de jongen te ringen, bleken ze al uitgevlogen te zijn.

Merkwaardig was het bezetten van een torenvalkenkast door bosuilen. Deze nieuwe kast hadden we in het vroege voorjaar opgehangen aan de rand van een populierenbos. In de kast en vlak erbij zijn meerdere keren bosuilen waargenomen. Toen we echter later met de ladder bij de kast klommen en erin konden kijken, was er geen spoor van bewoning meer te ontdekken.

Steenuilen

Ook de steenuilen deden het goed, hoewel er minder jongen zijn uitgevlogen dan in 2015. Er waren 5 broedgevallen. Eén hiervan werd ons gemeld door de vrouw van een boer aan de Aalswijkse straat in het buitengebied van Buren. Hier broedden steenuilen onder de dakpannen van het woonhuis. De plek was niet te controleren, maar er zijn zeker jonge uilen uitgevlogen. Het verwaarloosde dak moest vernieuwd worden, maar de familie wilde het steenuilenpaar graag houden. We hebben een kast op maat gemaakt en die na het broedseizoen aan de dakkapel opgehangen. En nu maar hopen dat de steenuilen dit nieuwe onderkomen accepteren.

Het overzicht laat zien hoeveel broedparen van de doelsoorten in onze kasten gebroed hebben. Bovendien is daarin opgenomen welke vogelsoorten en andere dieren ook van

onze kasten gebruik maken. Zoals ieder jaar profiteren nijlganzen, kauwen, holenduiven, spreeuwen en mezen volop van de door ons geboden nestkasten.

Het bestand aan nestkasten in het verslagjaar is: 17 torenvalkkasten (+1), 11 bosuilkasten (gelijk gebleden), 20 steenuilkasten (+4) en 18 kerkuilkasten (+1).

De kasten worden enkele keren per jaar gecontroleerd en na het broedseizoen schoongemaakt.

Geregeld moeten kleine reparaties aan de kasten worden uitgevoerd of gevallen kasten opnieuw worden opgehangen. Soms wordt een kast meegenomen en tijdens de klusochtenden in De Steenuil gerepareerd.

Golfbaan

Ook voor het maken van nieuwe kasten zet de klusgroep zich in. Zo kwam een verzoek binnen van de groep natuurliefhebbers die zich op de golfbaan De Batouwe bij Tiel bezig houden met het ophangen en controleren van een groot aantal nestkasten. Zij wilden graag een kerkuilkast op een geschikte plaats ophangen. Wij zijn met een paar man gaan kijken en vonden een goede plek in een open kapschuur. De kerkuilkast hebben we zelf gemaakt en aan De Batouwe verkocht. Wij houden wel contact over eventuele resultaten maar omdat de locatie buiten ons werkgebied valt, nemen we de kast niet op in ons bestand.

Als er broedgevallen van de doelsoorten geconstateerd worden, gaan we die extra controleren en als de jongen groot genoeg zijn, worden ze in de regel door Theo Boudewijn en een andere bevoegde ringer geringd. Theo had al een vergunning om bosuilen en steenuilen te ringen en heeft dit jaar ook een vergunning voor torenvalken gekregen. De kerkuilen worden door Marc van Leeuwen geringd.

De werkgroep telt 13 actieve leden. Dat is 1 minder dan in het voorafgaande jaar. Tenslotte nog dit: met ingang van het broedseizoen 2017 stop ik met de coördinatie van de nestkastenwerkgroep. Ik heb het dan 15 jaar met veel plezier gedaan. Cees van Appeldoorn en Gerrit van Utrecht nemen mijn taak over. Ik ben echter wel van plan om zolang ik daartoe nog in staat ben, in de werkgroep actief te blijven.

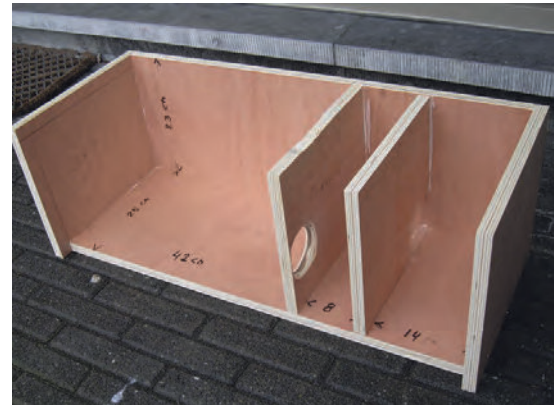
Soort kast	Aantal kasten	Onbewoond	Bewoond door	Succes wat betreft doelsoort
Torenvalk	17 (1 nieuwe)	11	Torenvalk, 5 Nijlgans, 1 Bosuil, 1	1 × 1 jong uitgevlogen 1 × 2 jongen uitgevlogen 1 × 4 jongen uitgevlogen 1 × 5 jongen uitgevlogen 1 mislukt in eifase bosuil in en bij de kast gezien, geen broedgeval
Bosuil	11	1	Bosuil, 2 Holenduif, 7 Kauw, 2	1 × 2 jongen uitgevlogen 1 mislukt in eifase
Steenuil	24 (4 nieuwe)	14	Steenuil, 5 Onbekende mees (kool- of pimpelmees), 2 Spreeuw, 2 Merel, 1, nest gebouwd voor de ingang van de kast	1 × 2 jongen 2 × 3 jongen 1 × 4 jongen 1 × onbekend, want nest niet te controleren
Kerkuil	18 (1 nieuwe)	8	Kerkuil, 5 Holenduif, 5	1 × geen broedgeval, alleen aanwezig 1 × 3 jongen (eieren onbekend) 1 × 4 jongen (eieren onbekend) 1 × 4 jongen uit 6 eieren 1 × 6 jongen uit 7 eieren

Theo Boudewijn heeft 12 jonge torenvalken en 10 jonge steenuilen geringd. Voor de 2 jonge bosuilen waren we te laat, omdat ze al uitgevlogen waren.

Marc van Leeuwen heeft 14 jonge kerkuilen geringd. Helaas heeft hij wegens tijdgebrek het late broedsel niet kunnen ringen.

Nachtvlinder Roesje in de kast

Nieuwe steenuilkast in de maak

Insecten- werkgroep

door Margriet de Nie
foto's Kars Veling

Bont zandoogje in de Regulieren

Bruin zandoogje in de Regulieren

Goudvenstertje in de Regulieren

We beginnen het jaarverslag van de insectenwerkgroep met een aantal opmerkelijke zaken.

De nachtvlindervallen leveren zo nu en dan verrassende vondsten op. In de nacht van 20 op 21 juli is een oorcicade (*Ledra aurita*) op het licht van de nachtvlinderval in een tuin in Tricht afgekomen. Op 15 september zat er een huiskrekel in een van de vallen in Culemborg. Ook worden soms onverwachte nachtvlinders aangetroffen. Zo werd in april naast de val in Tricht een dennenuil gevonden, een soort die vooral in duinen en op zandgronden voorkomt. Verheugend genoeg is de insectenwerkgroep aan het uitbreiden en verjongen. Dit betekent meer mensen op onze vergaderingen en bij onze activiteiten.

Monitoren vlinders, nachtvlinders en libellen

Dagvlinders

Er worden in Culemborg op zes plaatsen monitoringroutes voor dagvlinders gelopen. Sommige al meer dan twintig jaar! De gegevens gaan naar het Landelijk Meetnet Vlinders en worden gebruikt om te bepalen hoe het met de dagvlinders in Nederland gaat. In 2016 zijn de zes vlinderroutes, het weer in aanmerking genomen, redelijk goed gelopen. Dat wil zeggen de routes waarvan de tellers niet aan het weekend gebonden zijn. Tellers die het van de weekenden moesten hebben, hadden de pech dat het weer juist dan vaak slecht was.

Een paar opmerkelijke zaken:

In de Regulieren begint het bont zandoogje langzamerhand ook toe te nemen. Het bruin zandoogje was er minder massaal dan we de laatste jaren gewend zijn.

In de Zump deed het klein geaderd witje het goed, terwijl het klein koolwitje er behalve in 1998 nooit zo weinig geteld is. Er is voor het eerst sinds 2005 weer een landkaartje gesignaleerd. De bont zandoogjes deden het er weer prima. Zij hebben duidelijk geen last van de begrazing.

De vaste argusvlinderroute, route 'spoordijk', heeft nauwelijks meer argusvlinders sinds de route niet meer begraasd wordt door de galloways en de houten trappen van het uitkijkpunt niet meer onderhouden worden. Ook hier is een landkaartje geteld. Het landkaartje had landelijk een goed jaar en heel wat zijn aan het trekken geslagen naar nieuwe gebieden. Spannend of dit tot nieuwe vestigingen in onze omgeving leidt.

De vlinderroute in Caetshage had voor het eerst een bruin blauwtje! Hier is het bont zandoogje inmiddels de algemeenste vlinder en niet, wat je zou verwachten, het klein koolwitje. De aantallen kleine koolwitjes in de route zijn erg afhankelijk van de teelt van kool dicht bij de route. In 2016 stond de kool verder weg.

Nachtvlinders

Op drie locaties in Culemborg en één in Tricht wordt om de twee tot vier weken een nachtvlinderval gezet. De vangstgegevens worden ingevoerd in het Landelijk Meetnet Nachtvlinders.

Ieder jaar worden 'vaste gasten' aangetroffen, zoals de huismoeder, de zwarte c-uil en de taxusspikkelspanner, maar zijn er ook weer nieuwe soorten. Aan de Landzichtweg waren dat in 2016 bijvoorbeeld het rozenblaadje en de peppel-orvlinder. In Tricht zijn voor het eerst de populierenpijlstaart, de wapendrager, het glad beertje, de zilveren groenuil en de schedeldrager gezien. Verassend is de waarneming van de dennenuil in april omdat deze soort vooral in de duinen en op zandgronden voorkomt. Ook was een toename te zien van het aantal buxusmotten in de nachtvlindervallen.

In de loop der jaren hebben de nachtvlinderaars steeds meer nachtvlinders leren herkennen; toch kost het nog drie tot vier avonden aan het eind van het seizoen om onbekende of versleten exemplaren op naam te brengen.

Libellen

Net als voor de dagvlinders worden in Culemborg en omgeving ook libellenroutes gelopen voor het Landelijk Meetnet Libellen. Er zijn vijf routes waarop het hele seizoen alle voorkomende libellen geteld worden en er is een soortgerichte route voor de groene glazenmaker. Hier worden alleen in de vliegtijd van die soort de glazenmakers geteld. Van de vijf routes zijn er vier redelijk geteld en één matig. Het weer was hier grotendeels

debet aan. Libellen stellen nóg hogere eisen aan het weer dan dagvlinders. Opmerkelijk in 2016: in de oude sloot in de Zump deden de azuurwaterjuffer en de vuurjuffer het prima. Variabele waterjuffer en lantaarntje waren nauwelijks te vinden. Leuk waren twee vroege glazenmakers: die soort was in 2012 voor het laatst geteld op deze route.

De jufferoute in de Zump ligt langs een korte, wat bredere sloot. Hierin komen de meeste juffersoorten in behoorlijke aantallen voor. In 2016 waren hier het lantaarntje en de azuurwaterjuffer massaal aanwezig. De kleine roodoogjuffer is dit jaar totaal gemist door vakantie van de teller in de vliegtijd.

De libellenroute in Caetshage is na drie jaar vacant te zijn geweest weer bemenst. Opmerkelijke veranderingen: variabele waterjuffer is nu veel meer geteld. Ook de grote roodoogjuffer was meer aanwezig dan voorheen. De azuurwaterjuffer probeert poot aan de grond te krijgen. De gewone oeverlibel, een echte pioniersoort, is flink minder geteld. In het Tichelterrein in Buren is de libellenroute weer tien keer geteld. De vroege glazenmaker, de glassnijder en de vuurlibel zijn op de route geteld. De gevlekte witsnuit liet zich alleen zien op 1 mei in het gebied, buiten de routes. Er werd een vergelijkbaar aantal soorten libellen gezien als in de voorafgaande jaren (23) maar de aantallen getelde libellen lagen beduidend lager.

Inventariseren vlinders

Dagvlinders

Net zoals de afgelopen jaren is ook in 2016 niet in georganiseerd verband geïnventariseerd. De meldingen op de NVWC-website geven wel een indruk van wat zoal werd aangetroffen. Interessante meldingen van dit jaar zijn bijvoorbeeld de kolibrieflinder op 11 april, de 'landkaartjes explosie' in het Beesdse Lage Veld op 24 juli en de komst van de door vele tuiniers gevreesde buxusmot in september.

Nachtvlinders

Het was geen goed nachtvlinderjaar. Al vanaf het voorjaar tot ver in de winter waren er minder nachtvlinders dan we gewend waren.

Inventariseren met 'lamp & laken' in de Regulieren

Ook in 2016 zijn nachtvlinders geïnventariseerd in de Regulieren. Dat is het derde jaar op rij. Van april tot november zijn maandelijks nachtvlinders gelokt met lamp en laken. De maand juli is door omstandigheden uitgevallen.

Opmerkelijk dit jaar zijn de lagere aantallen vlinders. Er zijn wel redelijk wat soorten, maar in lage dichtheden. Het totaal aantal soorten kwam op 72: lager dan je voor dit gebied verwacht. Dat wordt zeker voor een deel verklaard door het niet tellen in juli.

Leuke soorten waren er wel: de zilverhaak, een prachtig klein uiltje, werd in mei, juni en augustus waargenomen. De prachtige gelijnde grasuil kwam voor het eerst langs.

Nachtvlindernacht 2016

Boven: Lichtvangst regulieren
Onder: Witte tijger

Dennenuil. Foto Karin Verspui

Oorcicade. Foto Karin Verspui

Populierenpijlstaart. Foto Karin Verspui

Smeren met de jeugdgroep

Tijdens de Nationale nachtvliedernacht, gevierd in de Regulieren, werden veel oranjegele halmuultjes gezien. Ook kwamen toen redelijk wat witte tijgers op het licht af. Zij blinken uit in het gaan zitten op onhandige plekken (in mouwen, onder schoenen, tussen bladen van de veldgids etc).

Smeren in Zump, Plantage en Regulieren

Het lokken van nachtvinders met smeer in de Zump is ook in 2016 voortgezet. Er worden 50 tot 70 bomen voorzien van een plek met een speciale suikeroplossing met gist en alcohol: de smeer.

Die lokt nachtvinders die er van drinken en het een prettige voedingsstof vinden (surrogaat rottend en gistend fruit). Er is door allerlei omstandigheden minder gekeken dan voorgaande jaren. Per keer werden (veel) minder vlinders gevonden dan voorgaande jaren. Vooral in de nazomer waren er vrijwel geen nachtvinders op de smeer. Dit was niet alleen in Culemborg het geval, ook in de rest van het land en elders in Europa was dit zo. Waarschijnlijk heeft de extreem warme septembermaand hier mee te maken. Hetzelfde geldt voor de twintig bomen die regelmatig in de Plantage en de Regulieren worden gesmeerd.

Excursies

In 2016 heeft de insectenwerkgroep drie openbare excursies gehouden. Op 21 mei gingen we met zo'n twintig belangstellenden, deels deelnemers aan de natuurcursus, naar de Steenwaard op zoek naar hommels en bijen. Het was een geslaagde excursie met goed weer en daardoor veel te zien, niet alleen insecten. De vlinders die zich lieten zien waren een argusvlinder, een bruin blauwtje en een icarusblauwtje.

Nunvlinder, Plantage (smeren Jeugdgroep)

De tweede excursie was de jaarlijkse Nationale Nachtvliedernacht op 3 juni in de Regulieren. Er kwamen tien mensen en er landden negentien verschillende soorten nachtvinders en vijf soorten micro's op het laken. Een spinnende waterkever landde liever op een van de deelnemers.

Op 10 september ging de excursie aanvankelijk naar de Ronde Haven, maar de groep besloot de Lek over te steken naar de Steenwaard, waar veel te zien was.

Er zijn ook drie werkgroepsexcursies georganiseerd.

Op 16 juli gingen vijf leden van de werkgroep op excursie naar de Wieden. 's Avonds werd met lamp en laken genachtvlinderd op de Dwingeloosche heide. Hiervan werd uitgebreid verslag gedaan op de NVWC-website.

Op 20 augustus, een winderige dag, ging de groep met z'n negenen op groene glazenmakerexcursie naar Zuid-Holland. Op drie locaties, waar deze soort was waargenomen, werd deze nu niet aangetroffen. Andere libellensoorten lieten zich wel zien, evenals andere insecten en slakjes.

Op 22 oktober was er een succesvolle libellenlarvenexcursie met zeven mensen naar het Tichelterrein van Buren. Met netten werden diverse libellenlarven uit het water gehaald, waaronder de vuurlibell en de plasrombout.

En ten slotte deed de insectenwerkgroep ook drie activiteiten met de jeugdgroep.

Bij een smeeraavond in de Plantage op 11 maart werden nachtvinders van drie verschillende soorten op wijn en smeer gevonden. Er was veel belangstelling van de 15-20 kinderen en ouders. Op 11 juni werd eerst een lezing over hommels en bijen gehouden, waarna men in het veld op zoek ging naar hommels. Het was een prima excursie, waaraan acht kinderen en een vader deelnamen. Op 10 september werd er op spinnen gejaagd in de Ronde Haven.

De insectenwerkgroep werkte ook mee aan de NME-activiteit 'Meer dieren dan je denkt' op kinderboerderij De Heuvel. Onder de 49 aangetroffen soorten waren natuurlijk ook insecten. De kinderen namen een zelfgemaakt insectenhotel mee naar huis.

De jaarlijkse vakantie-vlinder-libellen-foto-op-naam-breng-avond in december lokte ook dit keer weer een geïnteresseerd gezelschap dat genoten heeft van het puzzelen en opzoeken van allerlei vlinders en insecten.

Libellenlarve, Buren

Lezingen, cursussen en publicaties

In de lezing van 16 maart over 'Natuur dichtbij' vertelden Kars Veling, Margreet de Nie en Annette van Berkel over dagvlinders, nachtvinders en wilde bijen. In mei presenteerde Annette enkele filmpjes, onder andere opgenomen met een highspeedcamera, over vlinders en libellen. In de voorlaatste lezing van het jaar gaf Pieter van Breugel de aanwezigen een kijkje in de uitgebreide familie van de vliesvleugelige insecten: de wespen. Het lezingjaar werd afgesloten door Karin Verspui met de aquarellen van de 19-eeuwse libellenonderzoeker De Selys Longcamp en Ewoud van der Ploeg over libellenlarven.

In de eerste Hak-al van 2016 presenteerde de insectenwerkgroep haar jaarverslag. In nummer 2 werd door Kars en Wim Rubers uitgebreid verslag gedaan van de dagvlinders en de tientallen soorten kevers in de omgeving van het jubileumkamp in La Brenne. Wilde bijen (Annette) en dagvlinders (Kars) in ons werkgebied kwamen aan de orde in het themanummer 'Natuur in de stad'.

Met tien nieuwsberichten en 29 postings van een of meer foto's van insecten in het NVWC-werkgebied hebben de leden van de insectenwerkgroep dit jaar de in 2015 vernieuwde website weer weten te vinden. Op 11 maart beten nachtvinders het spits af, op 31 maart gevolgd door de eerste libelle, een bruine winterjuffer. Op 3 april werd als eerste dagvlinder een oranjetipje gerapporteerd en het jaar werd op 18 november afgesloten met een agaathvlinder. In de tussengelegen maanden waren er diverse dag- en nachtvinders en libellen te zien, maar ook rupsen, wilde bijen en allerlei kevers.

In het programma 'Buitengewoon' van TV Gelderland was de insectenwerkgroep tweemaal actief. Op 4 oktober werd met Annette gekeken bij de slootjes in Parijsch en in bloemrijk grasland in Lanxmeer. 's Avonds werd met Kars naar nachtvinders gezocht. In de uitzending van 22 november wordt aandacht besteed aan de volwassen libellen en libellenlarven in het Tichelterrein van Buren. Op 14 juni is Karin met de ploeg van Buitengewoon in het terrein op zoek geweest.

In december ging het radioprogramma Vroege Vogels een avond met Kars op pad in de Plantage om kleine wintervlinder en zwartvlekwinteruil te zoeken. Gelukkig werden, ondanks het matige weer, beide soorten gezien.

Welkom

Iedereen die geïnteresseerd is in insecten is van harte welkom bij de werkgroep. Kennis is niet noodzakelijk, interesse en enthousiasme voor insecten wel. Geïnteresseerden kunnen contact opnemen met Karin Verspui (insectencoer@nwwc.nl) of gewoon een keer meedoen met een activiteit.

Wachtervlinder op stroop, Plantage

Zwartvlekwinteruil op stroop, Plantage

Smeren met de jeugdgroep

Excursie libellenlarven, Buren

Jeugdgroep

door Winny Verdouw

In 2016 hebben we vijftien keer een activiteit georganiseerd voor de Jeugdgroep. Dat doen we vaak in samenwerking met de Insectenwerkgroep of met de Klusgroep of met andere deskundigen zoals Gerrit Jan van Herwaarden of Gerrit Jan Klop. Het aller belangrijkste is natuurlijk dat de kinderen het naar hun zin hebben en het interessant vinden. Want het is toch ook de bedoeling dat ze wat opsteken van de activiteiten die we organiseren.

Na afloop zeggen we altijd tegen elkaar: wat was het weer een leuke middag met de kinderen.

Wat was het weer een vrolijke boel, gelachen en serieus geweest, of hard gewerkt. Leuk dat iedereen enthousiast mee heeft gedaan. Binnen de jeugdgroep werken we met vier begeleiders: Mienke die altijd zorgt voor de koek en zopie, Marja, Cees en ikzelf. Barbara is er ook heel vaak bij. Voor de activiteiten zorgen we meestal dat we met z'n drieën zijn.

De groep met kinderen verandert snel. Het is soms een komen en gaan. Vorig jaar hadden we veel jonge kinderen die graag hun ouders erbij wilden hebben. Of de ouders vonden het ook leuk om mee het veld in te gaan. Dat is nu weer helemaal over. Nu is er weer een leuk groepje dat zeer trouw is.

In september en oktober kwamen weinig kinderen naar de activiteiten. Er is ook zoveel te doen in Culemborg, er wordt veel georganiseerd, ook voor kinderen.

In maart hebben we met de kinderen deelgenomen aan de gruttotekenwedstrijd. Dorpen rond Schoonrewoerd deden mee en wij ook. De kinderen hebben heel hard aan een schilderij gewerkt. En twee van de kinderen vielen nog in de prijzen ook. Tijn won een van de hoofdprijzen en Indy, een vriendinnetje van Lara die een keertje meedeed, kreeg ook een mooie prijs. De uitreiking van de prijzen was een hele happening.

Ons doel voor dit jaar is meer kinderen in de groep te krijgen. Net als andere werkgroepen en ook binnen het bestuur zien we graag nieuwe aanwas. Met het leren over en het genieten van de natuur kun je immers niet vroeg genoeg beginnen!

Activiteiten van de Jeugdgroep

Datum	Wat en met wie
9 januari	Watervogels tellen met Jurgen. We zagen vanaf het bruggetje heel lang de ijsvogel.
2 februari	Nestkasten timmeren met de Klusgroep. De voorgezaagde bouw pakketjes zijn prachtige nestkasten geworden.
23 februari	Reeën kijken in de Regulieren met Annette en Jurgen. Vroeg op: ochtendactiviteit om 7.45 uur! Het was mistig dus niet veel gezien.
11 maart	Op vrijdagavond met Kars en Karin nachtvlinders lokken met een speciale suikeroplossing met gist en wijn die op de bomen gesmeerd wordt.
19 maart	Grutto's bekijken bij Everdingen met Gerrit Jan Klop. Daarna zelf de grutto schilderen voor de wedstrijd.
17 april	Gezamenlijke NVWC- en NME-activiteiten met medewerking van alle werkgroepen met als doel veel kinderen te bereiken. Helaas slecht weer.
21 mei	Op zoek naar de Wielewaal met Gerrit Jan Klop. We hebben de vogel wel gehoord maar helaas niet gezien.
4 juni	Uitreiking van de Gruttoprijzen in Schoonrewoerd. Expositie van alle schilderijen daar.
11 juni	Bijen en hommels zoeken met Annette en Kars. Zes soorten gevonden.
2 juli	Schepnetten naar waterdiertjes in de slootjes in de Zump. Er werden heel wat diertjes geschept en weer teruggezet.
18 september	Spinnen zoeken met Annette om De Steenuil en in de uiterwaard. Spinnen kunnen zich ook heel goed verstoppen!
24 september	Met Leo zoeken naar bloemen en zaden bij het Werk aan het Spoel. Veel verschillende soorten gevonden, je moet wel weten waar je moet zoeken.
5 november	Uilenballen pluizen, voor veel kinderen een bijzondere ervaring. Daarna de botjes opplakken om te kijken welke soorten er opgegeten zijn.
26 november	Stenen zoeken langs de Lek met Gerrit Jan van Herwaarden. In de Steenuil de stenen benoemen aan de hand van de kaarten.
17 december	Met Gerrit en Cees pindakaaspothouders met een extra plankje maken. En ook nu weer mooie bouw pakketjes van de Klusgroep.

Met het leren over en het genieten van de natuur kun je niet vroeg genoeg beginnen!

Knot- werkgroep

door Harry van de Warenburg

Vanaf 1974 wordt door vrijwilligers in de omgeving van Culemborg aan landschapsonderhoud gedaan, oftewel 'knotwilgen snoeien'. Deze activiteit is overgenomen door de in 1975 opgerichte Natuur- en Vogelwacht Culemborg. Wellicht is de NVWC wel voortgekomen uit deze vrijwilligersactiviteit, want een aantal oprichters/betrokkenen bij de oprichting van NVWC was ook actief bij het knotwilgen snoeien. De knotwerkgroep bestaat dus bijna 43 jaar!

In al die jaren zijn honderden knotwilgen gesnoeid op tal van locaties in de huidige gemeenten Culemborg, Buren en Leerdam. Een aantal locaties wordt in een cyclus van ongeveer 4 tot 5 jaar bezocht. Veel bomen zijn dus meerdere malen gesnoeid door onze vrijwilligers.

Wij willen zeker nog lange tijd doorgaan en gaan voor de 50 jaar.

Vergrijzing

Er is wel een zorg die langzaam groter zal gaan worden. De werkgroep is aan het vergrijzen. Niet alleen een constatering bij onze werkgroep, dit geldt breder voor de NVWC maar ook daarbuiten. Aanwas van jongeren stukt.

Knotwilgen snoeien is fysiek belastend maar tot op hoge leeftijd vol te houden gezien de diversiteit aan werkzaamheden. Het zaagwerk in de bomen wordt hoofdzakelijk verricht door Wim Smits met de motorzaag. Het verzagen van het hout op de grond, het slepen naar de brandplaats of versnipperplek en het opruimen van de knotplek is werk waar iedereen met een goede of minder goede conditie zijn of haar steentje aan kan bijdragen. Sterker nog, het is gezond werk voor lijf en spieren.

Het bestuur van de NVWC heeft aandacht voor het meer betrekken van jongeren en jong volwassenen bij het clubgebeuren, waaronder het landschapsbeheer. Een suggestie is gedaan om de samenwerking met andere verenigingen te zoeken, waaronder de scouting.

Motorzaag

Momenteel beschikt de werkgroep over voldoende materieel en kan met klein onderhoud worden volstaan. Echter de motorzaag is redelijk op leeftijd en ondanks het beperkte gebruik is vervanging op termijn noodzaak. Dit vergt een flinke investering uit de clubmiddelen want subsidiebronnen zijn beperkt. Tegen die tijd zal dan ook bekeken moeten worden of een forse investering nuttig is in relatie tot de continuïteit van de werkgroep.

De totalen

In totaal heeft de werkgroep in de winter en herfst van 58 knotwilgen gesnoeid op drie locaties.

Een dag in januari: Goilberdingerdijk - Noordzijde Fort Werk aan het Spoel - totaal 21 bomen.

Een dag in december: Beusichemsdijk nr 7 / Merx - 24 bomen.

Twee dagen in november en december: in de uiterwaard Beusichemsdijk / hoek Weidsteeg 13 bomen.

Op Werk aan het Spoel wordt de werkgroep ondersteund door vrijwilligers van het fort. Gemeente Culemborg heeft hier het resterende resthout versnipperd. Op de twee andere locaties is het resthout verbrand, ook omdat de plaatsen niet bereikbaar waren voor de versnipperaar in verband met de dijkverbetering.

Ook in 2017 zal de werkgroep weer actief zijn op diverse locaties Data en plaatsen staan in de Hak-al of worden bekendgemaakt via persberichten. Iedereen is van harte welkom, zeker diegenen die nog nooit hebben kennism gemaakt met dit werk. Wellicht slaat het knotvirus dan toe! ■

Voor meer informatie kun je terecht bij:

Harry van de Warenburg tel. 0345 - 514358 of 06 - 44704754

Wim Smits tel. 0345 - 501671

Adressen en info

NATUUR- EN VOGELWACHT CULEMBORG

Clubhuis "De Steenuil"
Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg

Triodosbank: NL 53 TRIO 0781 4043 12

KvK te Tiel: 40156764

e-mail: post@nvwv.nl

website: www.nvwv.nl

ANBI (ALGEMEEN NUT BEOGENDE

INSTELLING)

De NVWC is een ANBI-instelling en dat betekent dat een gift aan de NVWC aftrekbaar is van het belastbaar inkomen. Je krijgt dus een belastingvoordeel!

BESTUUR

Contact opnemen met bestuur kan door te mailen naar bestuur@nvwv.nl of te bellen.

Kars Veling (voorzitter)

0345 - 531 689

Martin Heerschop (secretaris)

0345 - 520 380

Johan de Kruijff (penningmeester)

0345 - 515 767

Carolien Duivenvoorde

0345 - 505 423

Ruud Post

0345 - 501 929

Han Sloots

0345 - 518 716

Redactie Hak-al
redactie@nvwv.nl

Opmaak Hak-al
hakalopmaak@nvwv.nl

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN

INSECTENWERKGROEP

Karin Verspui
0345 - 574 123
insectenoor@nvwv.nl

JEUGDROEP

Winy Verdouw
0345 - 517 993
06 - 408 05 208
jeugdcoor@nvwv.nl

KNOTWERKGROEP

Harry van de Warenburg
0345 - 514 358
knotcoor@nvwv.nl

LEZINGEN EN CURSUSSEN

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwv.nl

NESTKASTWERKGROEP

Cees van Appeldoorn
Gerrit van Utrecht
nestkastcoor@nvwv.nl

PLANTENWERKGROEP

Leo van der Kooij
0345 - 515 450
plantenoor@nvwv.nl

TUIN- EN KLUSWERKGROEP

Frans Waroux
0345 - 515 393
kluscoor@nvwv.nl

VOGELWERKGROEP

Gerrit-Jan Klop
06 - 511 48 642
vogelcoor@nvwv.nl

ZOOGDIERENWERKGROEP

Jurgen Geven
0345 - 533 756
zoogdierenoor@nvwv.nl

Vragen over insecten

Annette van Berkel
0345 - 531 689
lezingcoor@nvwv.nl

Vragen over vleermuizen in huis

Vleermuiswerkgroep Gelderland
Fred van Delft
0345 - 515 820
vleermuisvragen@nvwv.nl

Verbandtas en -trommel

Op excursie? Vergeet dan niet vanuit de Steenuil de NVWC-rugtas mee te nemen met EHBO-doosjes, instructies en belangrijke telefoonnummers. Iets gebruikt? Meld dit dan bij het bestuur via bestuur@nvwv.nl.

MELDINGEN EN KLACHTEN

MELDING BIJENZWERM

Imkervereniging West-Betuwe
www.imkerverenigingwestbetuwe.nl

DIERENAMBULANCE VIANEN

Jolande van der Klis
06 - 511 11 290
jolandevanderklis@hetnet.nl

MELDING FLORA- EN FAUNAWETOVERTREDING

RVO
<https://mijn.rvo.nl/flora-en-faunawet-overtreding>
088-042 42 42; Bij spoed dierenpolitie: 144.

MILIEUKLACHTEN EN -MISSTANDEN

Klachten meldlijn gemeente Culemborg
0345 - 477 700

MELDEN NATUURWAARNEMINGEN

via waarnemingen@nvwv.nl of
via www.nvwv.nl bij waarnemingen,
waarneming.nl

OVERIGE CLUBINFORMATIE

HET VOGELJAAR

Via de NVWC kun je je abonneren op het tijdschrift "Het Vogeljaar". Abonnementkosten zijn €13,- per jaar (i.p.v. €13,50) en worden via de NVWC-contributie verrekend. Aanmelden kan bij de penningmeester.

E-MAILADRES

Heb je een e-mailadres? Geef het door aan: bestuur@nvwv.nl.

TWITTER

Volg de NVWC op Twitter: @NVWCulemborg

WIL JE JE INZETTEN ALS VRIJWILLIGER?

Sluit je aan bij één van de werkgroepen!

DRAAG JE DE NATUUR- EN VOGELWACHT OOK EEN WARM HART TOE? WORD DAN LID!

Het lidmaatschap voor het eerste gezinslid kost € 20 per jaar, andere gezinsleden betalen de helft: € 10 per jaar.

Wat krijg je voor je bijdrage?

- viermaal per jaar het clubblad 'Hak-al'
- aankondigingen van alle activiteiten via de maandelijkse e-mailnieuwsbrief Tsjielp!
- mogelijkheid om deel te nemen aan alle activiteiten
- stemrecht, je kunt dus meebeslissen over het beleid van de NVWC.

DONATEURS

Organisaties of personen die de NVWC willen steunen, zijn van harte welkom als donateur. De minimale jaarlijkse donatie is € 20.

Wil je lid of donateur worden, download dan het aanmeldingsformulier op onze website: www.nvwv.nl, vul dit in en verzend dit digitaal naar ledenadmin@nvwv.nl. Per post kan natuurlijk ook, naar: Steenovenslaan 20, 4101 AM Culemborg.

LIDMAATSCHAP EN CONTRIBUTIE

Nieuwe leden, adreswijzigingen en overige veranderingen in lidmaatschap kunnen worden doorgeven via e-mail aan: ledenadmin@nvwv.nl of via het postadres van "De Steenuil", t.a.v. ledenadministratie.

Opzegging uiterlijk één maand voor het einde van het verenigingsjaar.

Betaling liefst per automatische incasso, anders na betalingsoproep per e-mail (indien beschikbaar) of per brief.

Agenda

Indien deze Hak-al
onbezorgbaar, retour aan:
NWWC
Steenovenslaan 20
4101 AM Culemborg

Maart

zaterdag	04	Vogels in de buurt
zaterdag	04	Knotten
maandag	06	NME Natuurfeestdag
dinsdag	07	NME Natuurfeestdag
donderdag	09	NME Natuurfeestdag
donderdag	09	Bestuursvergadering
zaterdag	11	Knotten
woensdag	15	Lezing
zaterdag	18	Jeugdactiviteit: Schepnetten

April

zaterdag	01	Vogels in de buurt
zaterdag	08	Jeugdactiviteit: Libellenlarven
maandag	10	Bestuursvergadering
woensdag	12	Jaarvergadering
dinsdag	18	Kopijdatum Hak-al
woensdag	19	Lezing

Mei

zaterdag	06	Vogels in de buurt
maandag	08	Bestuursvergadering
vrijdag	12	Start Big Day 2017
zaterdag	13	Big Day 2017
woensdag	17	Lezing
zaterdag	20	Jeugdactiviteit: Fotografie
zaterdag	27	Combinatie-excursie Dwingelderveld

Juni

zaterdag	03	Vogels in de buurt
zaterdag	10	Groningen - Onlanden: moerassterns en kiekendieven
zaterdag	10	Jeugdactiviteit: Nachtvlinderval
maandag	12	Bestuursvergadering
zaterdag	24	Jeugdactiviteit: Tichelterrein + pannenkoeken

Juli

zaterdag	01	Vogels in de buurt
maandag	10	Bestuursvergadering

Deadline kopij Hak-al nr. 2: 18 april

